

Saemiedigkiebievnese saemien maanagierte-faalenassen bijre

Ávjovárgeaidnu 50
9730 Karasjok/Kárásjohka
+47 78 47 40 00
samediggi@samediggi.no
www.saemiedigkie.no
Saemiedigkie 2013
1. lánkoe

Ávtebieliguvvie:
Marie Louise Somby

ISBN 978-82-91200-18-7

Sisvege

AALKOE	5
SAEMIEN MAANGÏERTE-FAALENASSE	10
MIERIEH	11
SAEMIEDIGKIERAERIEN POLITIHKELES BETNIE	11
LAAKH JÏH KONVENSJOVNH	11
SAEMIEDIGKIEN AARVOEVÅAROME	12
SAEMIEDIGKIEN RÅÅLLA, DÏEDTE JÏH FAAMOE	13
DAAJROEVÅAROME	14
BARKOESUERKIEH	17
BARKOESUERKIE 1 – MAANAGÏERTEN SISVEGE	17
BARKOESUERKIE 2 – GÏELESKREEJREME MAANAGÏERTESNE	19
BARKOESUERKIE 3 –GÏELEBIESIEMAALLH	23
BARKOESUERKIE 4 – DÅÅRREHTIMMIE SAEMIENGIËLEN BARKIJUSTIE	24
BARKOESUERKIE 5 – PEDAGOGES DALHKETJH JÏH STÅÅKEGAEVNIEH	27
BARKOESUERKIE 6 – LAAVENJOSTOE JÏH EKTIEDIMMIE HÏEJMEN, MAANAGÏERTEN JÏH SKUVLEN GASKEM	30
EKONOMELES JÏH REERELES KONSEKVESH	33

Aalkoe

Bievnesen aalkoe lea Saemiedigkie sæjhta aktem bijjemes politihkem hammoedidh maanagiertesuerkesne, mij sæjhta otnjegem vuesiehtidh j̄ih prinsihpeles gyhtjelassh saemien maanagiertefaalenassen bijre tjielkestidh. D̄ihthe barkoe daejnie b̄ievnesinie lea akte staeriedimmie dehtie aarebi b̄ievnesistie jaepeste 2005 "Sametingsr̄adets melding om samiske barnehager".

Maanagiertepolitihken æjvieulmie Saemiedigkesne lea hijven byjjenimmie sjugniedidh saemien maanagiertefaalenassen tj̄irrh. Saemien maanagiertefaalenasse akte gaahpoeh faalenasse gaajhkide maanide j̄ih eejhtegidie mah dam vaajtelieh. Saemiedigkie sæjhta viehkiehtidh guktie saemien maanagiertefaalenasse lea n̄ænoes kvaliteeteste, j̄ih nuekies maanagiertesijjeh ḡååvnesieh. Saemiedigkie sæjhta aaj barkedh ihke dah mah maanagiertine berkieh dam daerpies maahtoem utnieh juktie saemien

maanagiertefaalenassem vedtedh, j̄ih tjuara d̄åårrehtimmiem lissiehtidh saemiengielen pedagogeles barkijjstie.

D̄ihthe barkoe maanagiertigujmie viehkehteminie dam saemien siebriedahkem evtiedidh saemiej j̄ijtsh vuajnoej, aarvoej j̄ih premissi mietie. Daah leah viedteldihkie dejpilasse j̄ih edtja mijjem b̄ætijen aajkan rȳjredidh. Maanagierti siebriedahkemandate lea gaskem jeatjah, maanagierte edtja aktem hokse-j̄ih lierehtimmiebyjresem faalehtidh dehtie maanide lierehtimmieaalteren nuelesne mij lea dan b̄öoretjommese maanide. (Laake maanagierti bijre 2006). Dan åvteste maanagierte, seammalaakan goh skuvle, akte vihkeles bielie maanaj 18-jaepien lierehtimmiebaeleste. Maahtoe lea siebriedahken maadthvierhtie. Vihkeles saemieh j̄ijtje premisside biejjeh lierehtimmievuekide, guktie edtja learoevierhtieh evtiedidh j̄ih mij edtja sisveginie årrodh dehtie saemien institusjovnine goh maanagierte j̄ih skuvle. Saemiedigkie sæjhta aktem politihkem evtiedidh mij sæjhta maanagierti vihkeles byjjenimmieråållam

Guvvie: Saemiedigkie

nænnoestehtedh gaajhkide maanide. Maanagiërth leah vihkeles maanaj evtiedæmman gosse giële- jih kultuvreliehtimmiem jih identiteetevtiedimmiem mājhtele. Dan ävteste dle vihkeles abpe saemien siebriedahkese maanagiërtide däärjoehtidh.

Saemiedigkiebievnese saemien maanagiërtefaalenassi bijre ällermaahta jih digkede maam räällide jih politihkeles faamojde Saemiedigkie edtja utnedh maanagiërtegyhtjelassine. Bievnese tjelmide beaja barkoesuerkide, jih vääjnoes dorje mah haestemh mej uvte tjäädtje gosse barkeminie maanagiërtide dan hijven darjodh goh gäärede. Daate gaajhkide maanagiërtide feerhmie mah aktem saemien faalenassem Nöörjesne vedtieh. Bievnese lea dovne noerhte-, julev- jih jaarjelsaemien maanagiërtegyhtjelassi bijre. Bievnese ij sjjhth dejtie bijjemes politihkeles haestiemidie doehtedidh Saemiedigkien giëlepolitihkese aktene vielie siejhme vääroemisnie, men vuesehte "Saemiedigkiebievnesasse saemien giëlen bijre". Saemien jollebe ööhpehtimmie jih dotkeme leah aaj akte barkoesuerkie Saemiedigkesne. Dan bijre sjjhthebe aktem jijtse bievnese darjodh. Saemiedigkiebievnese saemien maanagiërtefaalenassem bijre ij edtjh rääjvarimmieh meatan utnedh. Akte jijtse dahkoesoejkesje sæjhta bætedh gusnie daate giëtesävva. Jeatjah gaavhtan dle bievnese ij bæjjese vaeltieh ulmieh jih strategijh mah tjiëlkelakaan vääjnoes bætieh jeatjah bievnese Saemiedigkesne. Stoerre jarkelimmieh orreme maanagiërtesuerkesne jih dennie jeatjah siebriedahkesne evteben bievnese mænngan. Akte orre mieriesoejkesje maanagiërtensivvegasse jih laavenjasside faamoem äadtjoeji mietsken 1.b. 2006, jih staeriesovvi 2011. Reerenasse lea Stoerredigkiebievnesem nr 41 buakteme kvaliteeten bijre maanagiërtens (2008-2009). Dah golme äejvieuulmieh utnieh kvaliteetebarkose:

- seammavyörteds jih jolle kvaliteetem gorredidh gaajhkine maanagiërtine
- maanagiërtens nænnoestehtedh goh lierehtimmiesijie

- gaajkhk maanah edtjeh äadtjodh eadtjohkelaakan meatan ärrodh aktene feerhmeles ektievoetesne

Jaepien 2013 akte orre Stoerredigkiebievnese sæjhta bætedh bætijen æjkien maanagiërtens bijre, mij gaskem jeatjah sæjhta vijriesåbpoe barkedh NOU:ine NOU:2012:1 Til barnas beste. Ny lovgivning for barnehagene." Saemiedigkie lea raerieh vadteme dovne orre Stoerredigkiebievnesasse jih orre laakide gusnie dihte saemien perspektijve edtja gorresovvedh. Vijriesåbpoe dle Laake maanagiërtens bijre jaepeste 2006 jorkesamme, jih sæjhta staeriesovvedh gosse barkoe stoerredigkiebievnesinie lea illesovveme. Daan beajjetje maanagiërtelohke htæjjaööhpehtimmie lea aaj jarkelimmesne, jih daelie barkeminie aktine jijtse mieriesoejkesjinie saemien maanagiërtelohkehtæjjaööhpehtæmm an. Daah jarkelimmieh darjoeh guktie daerpies sjædta aktine orre saemiedigkiebievnesinie, mij lea daan beajjetje maanagiërtensuerkien bijre. Bievnese edtja maanagiërtens daerpiesvoetide vaestiedidh goh akte sjiehtesjamme, fryöjstenke jih orrestimmeles institusjovne jolle kvaliteetine.

Tjuara maanagiërtefaalenassem siebriedahkine jih dej byjjenimmiesiehkiesgumie ektine veejniedh mah iktegisth leah stieresne. Dah byjnetje tsiehkies saemien byjjenæmman jih jieledevuakan jeerentieh, dan ävteste tjuaara jienebh ovmessie saemien siebriedahkh krööhkestidh. Dan ävteste vihkeles staateles äejvieladtjh leah äehpies daejgumie jih dej haestemigumie mah leah desnie. Gelline dajvine saemieh leah unnebelåhkosne jih eah dan vääjnoes sjidh goh dæehkie dennie gietskies siebriedahkesne. Gosse äroeminie dejnie dajvine gusnie giële ij leah dan nænnoes dle dan ävteste giërve giëlem utniehtidh, jalhts kultuvre annje maahta jielije ärrodh fuelhkesne, sliektesne jih saemiej gaskemsh.

Aarebi saemien maanah hiejmen bijjiedimmie byjjenin, gusnie aaj maadtoeladtjh, neebnetjh, krist-eejhtegh jih mænngan aaj klaassevoelph. Viehkine daejstie almetjijstie dle eejhtegh meehtin vihkeles ävteguvvieh veeljedh

Jaepien 1969

dïhte voestes saemien maanagierte tseegkesovvi Guovdageaidnusne.

*Maanagierte sjiijem utni 20 maanide
aaltarisnie golme-tjïjhtje jaepieh.
Gåetie lij akte vadtese Norsk
Folkehjelp'ste mij sïjhti maam akt
saemide darjodh.*

*1980-jaepiej saemien maanagiërth
biehtsegin. Jienebh saemien*

*maanagiërth bigkesovvin, jïh
dïhte saemien mobiliseringe
1970-låhkoen aaj vuesiehti man
vihkeles maanagiërth lin. Dovne
akte politihkeles jïh kultuvrelle
biehtsegimmie jaarhki 1980-låhkoen.*

*Mieriesoejkesje maanagiertese
jaepeste 1996 vihkeles sjïditi
dovne dejtie nïörjen jïh saemien
maanagiërtide. Dah digkiedimmieh
1960 jïh 1970-låhkoen lin mejtie
lij saemie jallh ij, jïh mejtie edtji
maanagiërth utnedh jallh ij.*

*1980-låhkoen lij maanagiërtide
jååhkesjamme, men daelie gihtjelgi
gïese institusjovne lij. Diejvese
saemie aktem jeatjah sisvegem
åadtjoëji, jïh baakoem saemien
maanagiërtien uute tjeeli, guktie
daah maanagiërth dejtie saemien
maanide sjïditi. Faahketji saemien
stååkegaevnieh sjïditi, saemien
dalhketjh, saemien beapmoe,
saemien beetnegh jïh saemien
klaerieh. Seamma tïjjen dle
dïhte nïörjen lij ålkone. Maanah
edtjin saemien kultuvrem lieredh
dan åvteste dïhte lij vihkeles.*

*1990-låhkoen lij guktie lij saemine
årrodh jïh guektienkultuvrelle jïh
guektiengielen identiteete vihkeles
sjïditi. (Storjord 2000).*

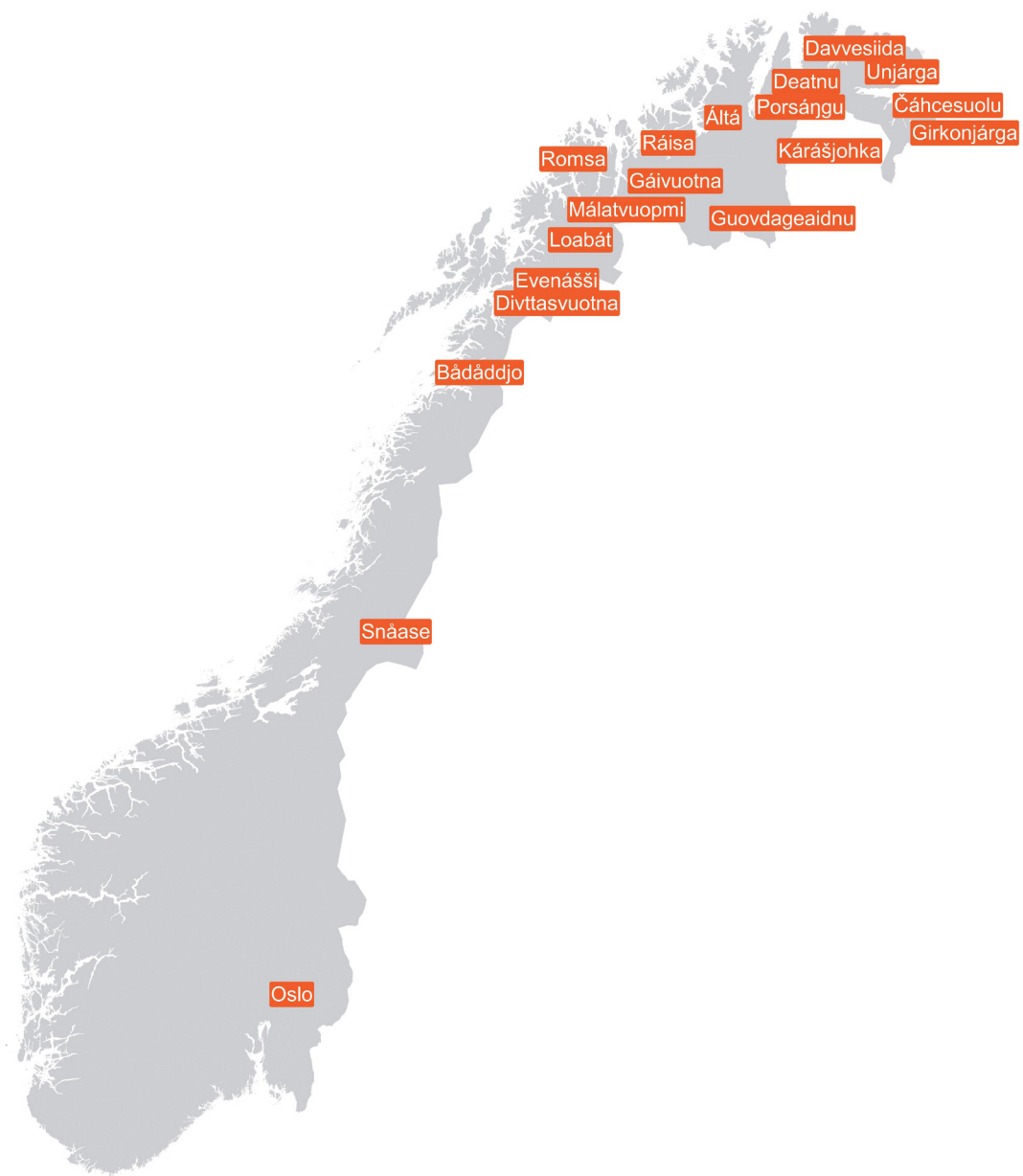
sijjen maanide. Gosse nommem, faadterh jïh
laahkoeh veeljin meehtin sjiiehtesjimmiem
jïh identiteeteevtiedimmiem ovryöktesth-
laakan stuvredh. Dej geerve almetji barkoe jïh
darjomh lin dïhte mierie maanaj byjjenæmman,
jïh dan åvteste maanah lin sjiiehtesjamme
geerve almetji veartenisnie. Gosse maanah lin
geerve almetjigujmie ektine jïh geerve almetjh
åvteguvvine utnin, dellie nuepieh utnin aktem
bijjiedimmiem åadtjodh mij dejtie bihkedi.
Daan biejjien jïjnje dehtie sjiiehtesjimmeste jïh
bijjiedimmeste lea institusjovnide sertiestamme
goh maanagierte jïh skuvle, aaj saemien
siebriedahkesne. Daah institusjovnh sijjen aalkoem
jïh aarvoevåaromem jeatjah siebriedahkeste
utnieh. Dan åvteste akte haesteme jïjtsinie aktem
saemien maanagiertefaalenassem bæjjese
bigkedh, ij ajve tseegkemen gaavhtan, men
aaj aktem saemien sisvegem hammoedidh.
Aerpievuekie daajbaaletjen vöoste sæjhta
jarngesne årrodh daesnie.

Jis edtja dam seamma goerkesemieriem utnedh
dle vihkeles sãemies diejvesh tjielkestidh mah
sijhtieh jarngesne årrodh bievnesisnie. Laakesne
maanagierti bijre, Saemiedigkien budsjedtesne jïh
jeatjah tjaatseginie diejvesh åtnasuvvieh, mejtie
maahta joekehtslaakan toelhkedh. Saemiedigkie
sæjhta dan åvteste tjiertestidh guktie mijjieh
daejtie diejvesidie guarkebe.

Saemiedigkien tjielkestimmien mietie dle daate
akte saemien maanagierte/goevtese:

*Saemien maanagierte akte maanagierte mij
nænnoestimmie vihtiestamme maanagierte
saemien gïelese jïh kultuvrese bigkie.*

*Maanagierte edtja maanaj identiteetem goh
saemieh nænnoestehtedh, viehkine saemien
gïelem nuhtjedh jïh saemien kultuvrem
leerehtidh. Maanagierte stuvresåvva aktede
saemiengielen pedagogeles barkoedåehkeste.
Barkijh maanagiertesne saemiestieh, jïh
dïhte biejjieladtje barkoegïele lea saemien
(Saemiedigkien budsjedte 2012).*

Kaarhte 1: Tjjeilth mah jaepien 2012 saemien maanagiérth jih nõörjen maanagiérth saemien goevtesinie utnieh.

Kaarhte 2: Tjielth mah jaepien 2012 nööriin maanagiierth utnieh saemien gielieierhtimmine.

Daennie ektiedimmesne saemien dajve lea:

Dah tjïelth mah leah meatan saemien gielen reeremedajvesne (Saemielaake 1987 paragraafe 3-1). Daelie (2012) uktsie tjïelth mah leah meatan dajvesne: Unjárga/Nesseby, Deatnu/Tana, Porsáŋgu/Porsanger, Kárášjohka/Karasjok, Guovdageaidnu/Kautokeino, Gáivuotna/Kåfjord, Loabát/Lavangen, Divttasvuotna/Tysfjord jïh Snåase/Snåsa.

Dïhte diejvese guektiengïelen lea daan sjïekenisnie akte almetje mij lea göökte voestesgieligujmie byjjenamme jïh gåabpegh gielh seamma hijven haalvoe, jallh akte almetje mij sov aarkebiejjien göökte gielh nuhtjie jïh jïjtjemse gåabpaginie identifiserede, jalhts giellehaalveme ij leah seamma hijven gåabpaginie gieline.

Bïevnesebarkoe lea illedahke aktede prosesseste dovne Saemiedigkien sisnjielisnie, men aaj saemien siebriedahkesne. Seminaarh leah orreme gusnie byjngetje aktöörh leah raerieh buakteme, gihtjemegoerh leah saadtesovveme maanagierte-aajhteridie jïh maanagierte barkijidie, jïh eejhtegh leah gihtjesovveme. Nordlaanten, Tromsen jïh Finnmaarkhen fylhkenálmah leah aaj soptsestimiegujmine orreme prosessesne. Saemiedigkien voereseraerie lea lahtestimmiem vadteme govlehtæmman. Jeatjah almetjh aaj nuepiem átneme raerieh vedtedh Saemiedigkien nedtesæjrojne. Saemiedigkie lea vaenie raerieh áádtjeme, jïh akte vuelege vaestiedasseprosentie gihtjemegoerehtimmine orreme. Jeatjah gaavhtan bïevnesh átnasovveme mah gåávnesieh reektehtsinie jïh tjåanghkojste, jïh bïevnesh mejtie áádtjeme gosse jeatjah gaskesem átneme maanagierte aajhterigujmie jïh barkijigujmie. Vijriesábpoe akte gamte politihkeles digkiedimmiem orreme Saemiedigkieraeresne jïh Saemiedigkien stoerretjåanghkosne.

Saemien maangierte-faalenasse

Daan biejjien naa jïjnjh maanah aktem saemien maanagierte faalenassem áádtjoeh. Dïhte saemien maanagierte faalenasse mah vadtasávva lea naa jeereldihkie. Maahta akte faalenasse árrodh saemien maanide maanagierte gusnie áajvahkommes saemien gielle átnasávva, jallh akte faalenasse nöörjengïelen saemien maanide nöörjen maanagierte. Saemiedigkie lea veeljeme diejvesem saemien maanagierte faalenasse nuhtjedh jïh ij saemien maanagierte goh akte ektiediejvese bïevnesisnie. Daate dan ávtteste saemien maanagierte ij gaajhkide dejtie maanagierte faalenasside feerhmh mah aktem saemien sisvegem utnieh. Dennie minngiebisnie sijhtebe dam veelebe tjïelkestidh. Saemiedigkie lea dáarjoem vadteme maanagierte saemien faalenassine, jïh dáarjoeöörnegi tjïrrh dle daejtie maanagierte kategorijide utnebe:

a) Saemien maanagierte, daate sæjhta jiehtedh akte maanagierte mij lea vihtiestamme nænnoestimmine dïhte biejjieladtje barkoe saemien gielse jïh kultuvrese bigkie. Dah jeanatjomes dagkerh maanagierte leah noerhtesaemien dajvesne saemien dajvesne. Gaskem jeatjah aaj saemien maanagierte Oslo, Tromsø jïh Alta.

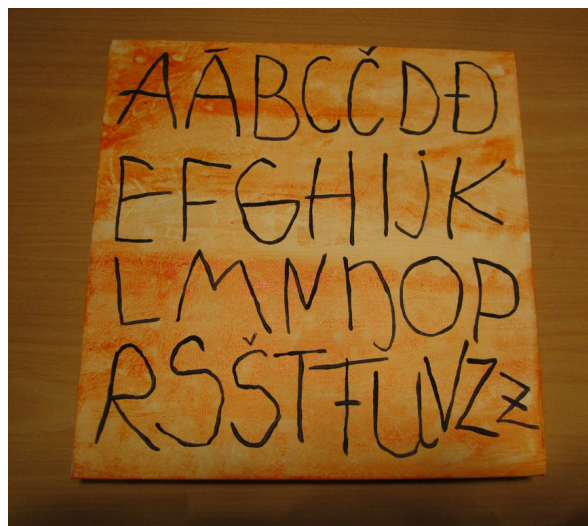
b) Maanagierte saemien goevtesinie, amma nöörjen maanagierte saemien goevtesinie mij lea vihtiestamme nænnoestimmine dïhte biejjieladtje barkoe saemien gielse jïh kultuvrese bigkie. Dah jeanatjommesh dagkerh maanagierte lea saemien dajven álkolen, vuesiehtimmiem gaavhtan Tromsø, Áarjel-Varangere, Nordreisa jïh Alta.

c) Maanagierte mah faalenassh utnieh saemien giellelierehtimmiem bïjre, amma giellelierehtimmiem akten maanese jallh maanadåehkide. Maahta aktem dagkeres giellelierehtimmiem joekehtslaakan öörnedidh. Daah maanagierte eah badth jïjtje barkijh utnieh saemien daajrojne, men maanagierte

saemiengielen almetjh leejie mah maehtieh dam faalenassem vedtedh. Dah maanah mah dagkeres saemien gielelierehtimmiefaalenassem åadtjoeh, sijhtieh joekehts gielemaadtoem utnedh. Muvhtide maanide dle daate faalenasse sæjhata gielelierehtimmie årrodh, mearan mubpieh mah joe leah saemiegielen, sijhtieh faalenassem åadtjodh sijjen gielem utniehtidh jih dam vijriesåbpoe evtiedidh. Saemien maanagiërth jallh maanagiërth saemien goevtesinie aktine maanine mij aktem jeatjah saemien gielem åtna goh maanagiërtien barkoegiele, maehtieh aaj faalenassem saemien gielelierehtimmien bijre vedtedh daan maanese. Gaajhkh daah maanagiërth maehtieh däärjoem saemien gielelierehtæmman ohtsedh Saemiedigkeste. Dagkerh faalenassh vadtasuvvieh gellene lehkesne, goh Tromsø, Kåffjord, Harstad, Kvænangen, Overhalla jih Bodø.

Maanagiërth saemien faalenassem leah dovne privaate jih tjielten. Ovmessie öörnedimmieh faalenassem gäävnesieh, goh baatsoe-, kultuvre- jih eatnememaanagierte. Saemiedigkie däärjoem joekede maanagiertide noerhte-, julev- jih jaarjelsaemien maanajgumie. Daejstie dle jeenjemes maanah noerhtesaemien maadtojne. Daelie ajve akte julevsaemien maanagierte (Divtasvuodna) jih akte jaarjelsaemien maanagierte (Snåase). Lissine aaj jeatjah maanagiërth mah faalenassem vedtieh julev- jih jaarjelsaemien gielelierehtimmien bijre.

Juktie saemieh leah aalkoealmetjh njieljine laantine, sæjhata iemie årrodh laanteraasti rastah laavenjostedh. Naemhtie aaj maanagierti bijre. Muvhtine saemien dajvine laanteraasti rastah laavenjostoeh maanagiertefaalenassem bijre. Vuesiehtimmien gaavhtan maanagierte Sirmesne nöörjen bielesne laavenjostoe Utsjokine sævmien bielesne. Aaj jaarjelsaemien dajvesne laavenjostoe laanteraastah rastah. Saemiedigkie sæjhata Saemien parlamentarihkeles raerien tjirrh, mij lea akte laavenjostoe-åårgane Sævmien, Sveerjen jih Nöörjen saemiedigkiej gaskem, barkedh ihke vijriesåbpoe jih buerebe laavenjostoe sjædta saemiej gaskem laanteraasti rastah.

Guvvie: Saemiedigkie

Mierieh

Saemiedigkieraerien politihkeles betnie

Saemiedigkieraerien politihkeles betnie vääromem beaja Saemiedigkieraerien barkose veeljemeboelhken. Raerie daam betniem budsjedteraeriestimmesne sjehtesje. Saemiedigkien budsjedte vierhtieåtnoem stuvrie maanagiertesuerkien sisnjelen. Akte stoerre bielie Saemiedigkien barkoste maanagiertesuerkien sisnjelen lea däärjoereereme. Saemiedigkie jeatjah gaavhtan dejtie siejhme laakh jih ulmieh maanagiertide fulkese mejtie Stoerredigkie vihtiestamme.

Laakh jih konvensjovnh

Jienebh laakh jih konvensjovnh mierieh biejjeh guktie edtja Saemiedigkien maanagiertepolitihkem tjirrehtidh. Maahta neebnedh ILO-konvensjovnem aalkoealmetji reaktaj bijre, ENn konvensjovne maanaj reaktaj bijre, Maadthlaaken paragraafe 110a, Saemielaake jih Laake maanagierti bijre. Gaajhkh maanagiërth edtjeh sijjen barkosne dam aarvoevääromem jih sisvegem utnedh mah leah vihtiestamme Laakesne maanagierti

bijre (2006). Saemien maanide j̄ih dan saemien maanagierteafaalenassese dah áadtjoeh, dle maanagierteafaaken paragraafe 2 j̄ih paragraafe 8 mah sj̄ierelaakan maam akt saemien tsiehkij bijre jiehtieh. Maanagierteafaaken paragraafe 2, mij lea maanagierten sisvegen bijre jeahta: "Maanagierte edtja maanaj aalterem, funksjovnedaltesem, mejtie niejte jallh baernie, sosijaale, etnikheles j̄ih kultuvrelle maadtoem krööhkedh, daan nuelesne maanaj gielem j̄ih kultuvre." Paragraafesne 8 maanagierteafaake daam jeahta tj̄ielten diēden bijre: "Tj̄ielte diēdem átna ihke maanagierteafaalenasse saemien maanide saemien dajvine saemien gielem j̄ih kultuvrem betnesne átna. Jeatjah tj̄ieltine edtja sj̄iehteladtedh ihke saemien maanah maehtieh gorredidh j̄ih evtiedidh sij̄jen gielem j̄ih kultuvrem". Maanagierteafaake diēdem vadt̄a tj̄ieltide ihke dah edtj̄ieh sj̄iehteladtedh naemhtie guktie saemien maanah maehtieh gorredidh j̄ih evtiedidh sij̄jen gielem j̄ih sij̄jen kultuvrem.

Mieriesoejkesje maanagierten sisvegasse j̄ih laavenjasside (2011), mij lea akte mieriedimmie maanagierteafaakese, aktem viēdteldihkie mieriem vadt̄a juktie soejkesjidh, tj̄irrehtidh j̄ih vuarjasjidh maanagierte barkoem. Mieriesoejkesje jeahta maanagierte saemien dajvine edtj̄ieh akte sj̄iehtesjamme bielie árrodh dehtie saemien siebriedahkeste j̄ih gellievoetem, r̄æjhkoesvoetem j̄ih jeerehtsidie saemien siebriedahkesne vuesiehtidh. Edtja vihtiestamme árrodh nænnoestimmie maanagierte ássjelinie átna maanaj saemien identiteetem nænnoestehtedh viehkine saemien gielem nuhtjedh j̄ih saemien kultuvrem, jieledevuekieh j̄ih siebriedahketsiehkij leerehtidh. Vijriesábpoe edtja vihkeles biehkij saemien maanabij̄iedimmeste gorredidh, dovne barkoevuekieh j̄ih aarkebiej̄ien j̄ieliedisnie. Maanagierten faalenasse tjuara öörnesovvedh naemhtie guktie maanah áadtjoeh meatan árrodh ovmessie barkoeprosesine, j̄ih áadtjoeh meatan árrodh kultuvrelle j̄ih sosijaale darjoeminie, j̄ih barkoedáehkie tjuara saemien maehtedh.

Maanagierte saemien dajvi álkoli, mah saemien maanah utnieh, eejhtegh j̄ih maanah reaktam utnieh veanhtadidh maanagierten barkoedáehkie daajroem saemien kultuvren bijre átna j̄ih aaj krööhkeste saemien kultuvre edtja akte bielie árrodh sisvegistie.

Saemiedigkien aarvoeváarome

Akte saemien maanagierteafaalenasse tjuara prinsihpine utnedh maanagierte edtja akte sj̄iehtesjamme bielie árrodh saemien siebriedahkeste. Saemiej etnikheles identiteete ektiedamme sosijaale j̄ih kultuvrelle j̄ijtsevoetese, vihkeles aarvoeh sjugnede. Vihkeles dam saemien kultuvreaperpiem vijriesábpoe evtiedidh, viehkine saemien kultuvrem, jieledevuekieh j̄ih aarvoeh leerehtidh j̄ih váajnoes darjodh. Maanagierte tj̄uerieh sov barkosne krööhkestidh dam jieledem gusnie saemiej j̄ielieh. Gaskem jeatjah tjuara gellievoetem, r̄æjhkoesvoetem j̄ih jeerehtsidie vuesiehtidh. Juktie saemien siebriedahke lea jarkelimmesne dle daan beajjetje maanah tj̄uerieh meatan árrodh orre positjive biehkij sjugniedidh dennie daajbaaletje siebriedahkesne. Seamma tj̄ijen lea vihkeles dihte daajroe, dáajrehtimmie j̄ih ussjedevuekie mejtie dah voeresh j̄ih j̄ijnj̄ geerve almetj̄h utnieh daan biejjien, j̄ih mah annje j̄ielieininie jeenjesi luvnie daan biejjien, dejtie tjuara nænnoestehtedh j̄ih sertiēdidh minngebe boelvese olles jaemiej men guhkiebasse j̄ielieh.

Maanagierte aktem vihkeles barkoem átna vuajnoeh sjugniedidh ihke almetj̄h ovmessie kultuvrijste maehtieh raēffesne sinsitnine jieledh, j̄ih sinsitnien j̄ijtsevoetem seahkaridh. Saemien maanagierteafaalenassen tj̄irrh maanah tj̄uerieh goerkesem j̄ih seahkarimmie áadtjodh jeatjah kultuvrh aaj reaktam utnieh siebriedahkesne j̄ih eatnemedajvine árrodh. Maanagierten diēde lea vihkeles aarvoeh leerehtidh, goh ektievoete, hokse j̄ih meatandiēde, j̄ih akte byjrese árrodh mij goerkesem j̄ih seahkarimmie almetje-aarvose dáarjote, j̄ih reakta joekehts árrodh. Mirrestalleme j̄ih seammavyörtēgsvoete leah

betnesne Saemiedigkien barkose. Maanagierten pedagogeles sisvegen tjirrh edtja vuejnedh niejth jih baarnieh leah mirrestalledh.

Mieriesoejkesje maanagiertese jeahta maanagierten sisvege edtja vihkeles aarvoeh betnesne utnedh. Maanagiერთh saemien faalenassine edtja leerehtidh:

- Lihkesvoete jih gorredimmie eatnamistie
- Aerpievuekien daajroe jih voeresi daajroe
- Saemien ektievoetedomtesem nænnoestehedh jih evtiedidh
- Seahkarimmiem evtiedidh saemiekultuvren gellievoetese
- Daajroe mij saemien maanabijjedimmesne gååvnese

Saemiedigkien raålla, dædte jih faamoe

Juktie saemiej reaktam utnieh jijtje nænnoestidh sijen jijtse gielen, kultuvren jih siebriedahkejeleden bijjelen, dle Saemiedigkie edtja tjielke faamoem utnedh maanagiertepolitikhesne. Gielepoltihken sjiekenisnie dle Stoerredigkie edtja giehtjedidh Saemielaaken gielenjoelkedassh fulkesuvvieh. Saemiedigkien raålla lea politikem evtiedidh saemien gielese maanagiertesne. Dam digkede jeatjah gaavhtan Saemiedigkiebævnesisnie saemien gielen bijre, jih Saemiedigkiebævnesisnie lierehtimmien jih õõhpehtimmien bijre.

Saemiedigkie sjehteladta saemien maanagiertefaalenassese Nõörjesne daarjoe-õörnegi tjirrh. Vijriesåbpoe Saemiedigkie lea eadtjohke politikhe-evtiedimmesne maanagiertesuerkesne, men ij naan laakepolitikhes faamoem utnieh. Konsultasjovnelatjkoen tjirrh reerenassine, Saemiedigkie nuepiem åtna tsevtsehdh jih daerpiesvoeth våajnoes darjodh maanagierti evtiedimmiebarkosne.

Dihthe stõõremes viehkiedirrege juktie saemien gielem jih kultuvrem nænnoestehedh lea daarjoe maanagiertide. Däärjoeõörnegen ulmie

lea maanah aktem maanagiertefaalenassem utnieh mah gielem jih kultuvrem betnesne utnieh (Saemiedigkien budsjetde 2012). Jaepien 2012 mahte 6 millijovnh kråvnah vadtasovvin saemien maanagiertide, ånnetji vielie goh 800.000 kråvnah vadtasovvin nõörjen maanagiertide saemien goevtesinie, vielie goh 1,8 millijovnh kråvnah vadtasovvin maanagiertide mah faalenassem utnieh saemien gielelierehtimmien bijre, 480 000 kråvnah vadtasovvin projektide maanagiertine jih 1.785.200 kråvnah learoeverhtide.

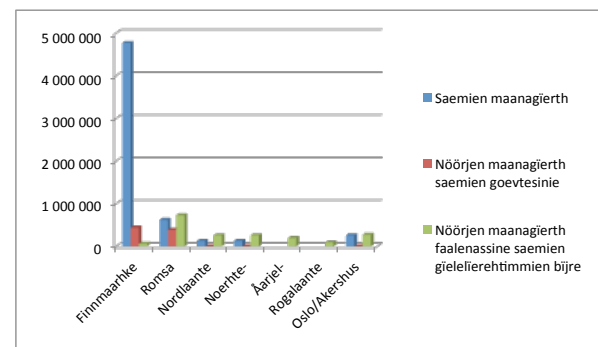

Table 1: Däärjoe maanagiertide.

Konsulentesielte Asplan viak aktem varjasjimmiem darjoeji dehtie ellies daarjoste jih daarjoecrievenassijste jaepien 2010. Saemiedigkie lea dan mænngan daarjoecrievenasside staeriedamme dej illedahki mietie. Edtja daarjoem vihth varjasjidh jaepien 2014.

Saemiedigkie aaj stipendeõörnegr åtna, mah gaskem jeatjah edtjeh saemiengielen barkijh daårrehtidh maanagiertide. Stipendh vadtasåvva dovne learoehkie jårhkeskuvline jih studentide jilleskuvline jih universiteetine.

Saemiedigkien leah jienebh laavenjostoeguejmieh mah tjæenghies ulmiej vöoste berkies. Maahta neebnedh Maahtoedepartemeente, Öõhpehtimmiedirektovraate, Fylhkenålma jih eejhtegemoenehtse maanagiertide (daaroen FUB). Saemiedigkie aaj aktem lihke laavenjostoem åtna fierhtine tjæeltine. Tjæelth diedtem utnieh ihke maanagiერთh aktem hijven faalenassem vedtieh saemien gielesne jih kultuvrelierehtimmesne. Tjæelth leah vaaksjomefaamoe maanagiertide, aaj dejtie privaate. Saemiedigkie aaj govlesadta fierhtine

maanagiertine jñh eehtegigujmie. Vijriesåbpoe dle Saemiedigkie viermiejtjåanghkoeh öörne de barkijidie maanagiertine juktie kvaliteetem evtiedidh, maahtoem lutnjedh jñh dääjrehtimmieh juekedh. Saemiedigkie aaj saemien lierehtimmien bijre bihkede maanagiertesuerkien sisnjelen. Göökth fierhten jaepien Saemiedigkie tjaalegem "Stullan" olkese vadta dejtie mah maanagiertine berkieh. Saemiedigkie aktem tjirkijem åtna mirrestallemedåehkesne maanagiertide maam Finnmaarkhen fylhkenålma lea tseegkeme.

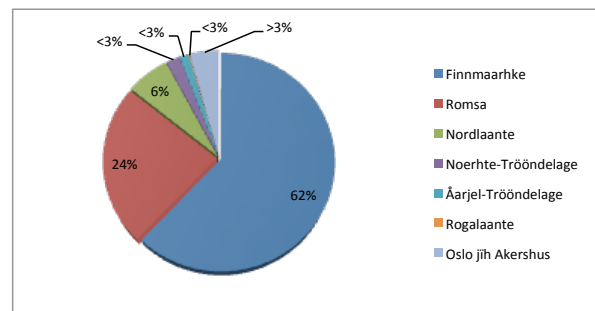
Daajroevåarome

Daajroevåarome sæjhta akte haesteme årrodh Saemiedægkan gosse edtja strategijide maanagierteevtiedæmman darjodh. Saemiedigkie sov daajroevåaromem bigkie jñjtse statistihkine.

Dihthe minngemes statistihke jaepeste 2012 (Saemiedigkie) vuesehte daelie vihtesjadteme 23 saemien maanagierrh, 7 nöörjen maanagierrh saemien goevtesinie jñh 31 nöörjen maanagierrh mah faalenassem vedtieh saemien gielelierehtimmien bijre. Doh saemien maanagierrh leah Kirkenesen raejeste noerhtene Oslon raajan åerjielisnie. Medtie 70 prosenteh dejstie saemien maanagiertijste leah Finnmaarkhen fylhkesne. Læjhkan vihkeles mäjhtelidh statistihke ij maam sisvegen bijre jiehtieh maanagiertine. Daate lea mij akt maam "Samiske tall forteller" lea neebneme, jñh mejnie Saemiedigkie sæjhta vijriesåbpoe barkedh.

Saemiedigkie åådtje, däärjoereeremen sjiekenisnie, daejredh man jñjnñh maanah mah saemien maanagierteafaalenassem åådtjoeh. Maahta veanhtadidh maanalåhkoeh lea ånnetji stuerebe dan åvteste sãmies maanagierrh eah däärjoem Saemiedigkeste ohtsh, jalhts saemien faalenassem utnieh, jñh dan åvteste eah meatan sjidth mijjen statistihkesne dej maanajugujmie mah saemien maanagierteafaalenassem åådtjoeh.

Saemiedigkien bijjieguvvien mietie dle 826 maanah saemien maanagierteafaalenassem åådtjoeh 2012. Dijagramme vuelielisnie vuesehte guktie maanalåhkoeh lea joekedamme dejnie 7 sjyöhtehke fylhkine. Dah taalh jaapan 2012 vuesehtieh 62 % maanijste saemien maanagierteafaalenassem åådtjoeh Finnmaarkhesne, 24 % Tromsesne, 60 % Nordlaantesne, unnebe goh 3 % Noerhte-Trööndelagesne, Åarjel-Trööndelagesne jñh Rogalaantesne jñh vielie goh 3 % Oslo jñh Akershusnesne.

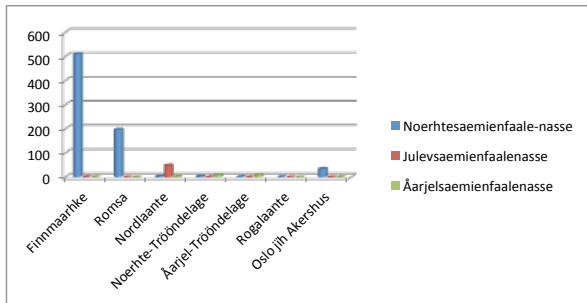
Table 2: Maanalåhkoeh maanagiertine saemienfaalenassinie.

Saemiedigkie aaj aktem bijjieguvviem dorjeme maanalåhkoste mij noerhtesaemien-, julevsasemien – jñh åarjelsaemien maanagierteafaalenassem åådtjeme (vuartesjh dijagrammem vuelielisnie).

Bijjieguvvie vuesehte noerhtesaemien maanagierteafaalenasse lea vadtasovveme 7 fylhkine, jñh medtie 750 maanah dam faalenassem åådtjoeh. Dehtie ållesth maanalåhkoste dle daate 90 % maanijste. Iemielaakan dle bijjelen 60 % maanah mah noerhtesaemien maanagierteafaalenassem åådtjoeh Finnmaarkhesne, jñh lihkebe 30 % Tromsesne. Fierhtene daejstie fylhkijste Nordlaante, Noerhte-Trööndelag, Åarjel-Trööndelag jñh Rogalaante dle unnebe goh 3 % maanah mah saemienfaalenassem åådtjoeh, mearan Oslone jñh Akershusne ånnetji vielie goh 6 %.

Julevsasemien maanagierteafaalenasse ajve vadtasåvva tjiektine Nordlaanten fylhkesne, gusnie julevsasemien dajve. Dehtie ållesth maanalåhkoste

mah saemien maanagierteafaalenassem áadtjodh dle medtie 6 % maanijste julevsamien maanagierteafaalenassem áadtjoeh.

Tabelle 3: Maanaláhkoe noerhte-, julev-jih áarjelsaemien maaangierteafaalenassine.

Dehtie állesth maanaláhkoste mah saemien maaangierteafaalenassem áadtjoeh, dle vielie goh 3 % maanijste mah áarjelsaemien maanagierteafaalenassem áadtjoeh. 88 % áarjelsaemien maanagierteafaalenasseste vadtasuvvieh áarjelsaemien dajvine Noerhte-jih Áarjel-Trööndelagesne. Unnebe goh 3 % maanijste áarjelsaemien maanagierteafaalenassem áadtjoeh fierhtene fylhkijste Finnmaarkhe, Nordlaante, Oslo jih Akershus.

Daate bijjieguvvie vuesehte áejvieleavloe maanaláhkoste mij saemien maanagierteafaalenassem áadtje lea Finnmaarkhesne jih Tromsesne. Tabelle aaj vuesehte saemienfaalenasse lea saemien dajvine. Vuesiehtimmien gaavhtan dle julevsamien maanagierteafaalenasse julevsamien dajvine Nordlaantesne. Vijriesábpoe dle dijagramme bijjielisnie vuesehte áarjelsaemien maanah leah bárrode gelline fylhkine, aaj áarjelsaemien dajvi álkoli. Saemiedigkie vuajneme akte lissiehtimmie orreme dejstie ohtsemijstie mah leah áarjelsaemien faalenasside. Akte dagkeres evtiedimmie lea vaajteles, seamma tíjjen goh Saemiedigkie tuhtjie vihkeles viehkietidh nænnoestehdedh dejtie tseegkeme maanagierteafaalenasside.

Báetijen aejkien Saemiedigkien ulmie lea tjelmide biejedh bievnese- jih bihkedimmiebarkose. Saemiedigkie veanhtede tjielth jih maanagierte-aajhterh aaj diedtem vaeltieh saemien

maanagierteafaalenassi bijre bievnedh jih bihkedidh. Saemiedigkie sæjhta aktem lissie fokusem utnedh julev- jih áarjelsaemien maanagierteafaalenasside báetijen aejkien. Daate dan ávteste daejnie dajvine dle joekoen vihkeles saemien gielem jih kultuvrem vaarjelidh.

Analyjsedáehkie buakta gærjesne Samiske tall forteller 5, maanagiertealáhkoe saemienfaalenassine lea jiebbe. Maanaláhkoe mij saemien maanagierteafaalenassem áadtjoeki læssani 6 maanajgumie 2010/11 raejeste 2011/12 raajan. Seamma tíjjen dle maanaláhkoe mij saemien maanagierte jih saemien goevtesinie nöörlen maanagierte vaadtsa ánnani 30 maanajgumie, jih 36 maanajgumie læssani mah saemienfaalenassem áadtjoekin nöörlen maanagierte. Díhte fáantoe man ávteste daate ánnanimmie maanijste maanagierte boelhken 2005-2012, lij láhkoe dejstie golmen-, njieljen- jih vijhten jaepien báeries maanijste ánnani abpe 16 % Finnmaarkhesne, mahte 6 % Tromsesne jih 10 % Nordlaantesne.

Samiske tall forteller 5 aaj tjaala "dastegh mijjeh dam állesth taalem faalenassesáarhtine juekebe, dle vuejnebe akte guhkies jarkelimmie sæjhta sjidtedh. Maanaláhkoe saemien maanagierte jih saemien maanagiertegoevtesinie (nöörlen maanagierte) ánnene, mearan maanaláhkoe jeatjah saemienfaalenassine nöörlen maanagierte læssene. Riektesisnie dle gieie sæjhta viesjiesábpoe sjidtedh aarhskuvlemaanaj luvnie dej minngemes govhte jaepiej, dan ávteste dah faalenassh mah læssanieh, leah viesjiesábpoe goh dah mah ánnanieh."

Saemiedigkie vihtesjadta maam analyjsedáehkie buakta. Akte ánnanimmie saemien maanagiertealáhkoste orreme seamma tíjjen goh nöörlen maanagierte saemienfaalenassine leah læssanamme dej minngemes jaepiej. Díhte állesth maanagiertetaale lea læjhkan jiebbe. Maahta árrodh dan ávteste maanagierte leah orrijamme jallh leah jeatjahlaakan öörnedamme guktie dah leah vaenebh sjidteme. Akte jeatjah faktovre

*Jaepiej 2009, 2010 j̄ih
2011 Unjargan t̄jielte namhtah
maanagiertesijjem utni. 2012
raejeste akten sijjen åasa lea 1500
kråvnah fierhten asken (beapmojne).
Dejtie mah d̄ienesjeh unnebe
goh 3G, maanagiertesijjen åasa
500 kråvnah (beapmojne). 50 %
giehpiedimmie jis åerpenh.*

maahtha årrodh Saemiedigkie daan boelhken lea striengkiesåbpoe kr̄ievenassh b̄iejeme dejtie d̄årrojde saemien maanagierteide.

Dihthe ånanimmie maanagiertelåhkosne saemien faalenassine lea mij akt mestie Saemiedigkie tjoeperde, j̄ih mejnie ij leah madtjeles. Båetijen aejkien Saemiedigkie sæjhta b̄ievnesebarkoem j̄ih b̄ihkedimmiem lissiehtidh, guktie aaj sjyõhtehke d̄årjoedåastojh, mah eah d̄årjoem ohtsh daan biejjien, sijhtieh dam darjodh b̄ætijen aejkien. Saemiedigkie b̄ievnesh åådtje sjyõhtehke maanagierte biyre mah eah d̄årjoem ohtseme, j̄ih daate maahtha nåake årrodh dejtie maanide mej biyre, dan åvteste dah kanne eah aktem saemien maanagierte faalenassem åadtjoeh. Daan biejjien dle Saemiedigkie ij barkoefaamoem utnieh dam giehtjedidh. Saemiedigkien aajkoe maanagierte d̄årjojne lea daan mearan orreme s̄jiehteladtedh ihke t̄jielth j̄ih privaate maanagierte-aajhterh edtjeh maehdedh aktem saemien maanagierte faalenassem vedtedh. Saemiedigkie vuajna daerpies d̄årjoeõornegen kr̄ievenassh vihth varjasjidh. Maanagierte reektemi t̄jirr dle Saemiedigkie vuajna dah maanagierte leah joekehts dovne sisvegen j̄ih

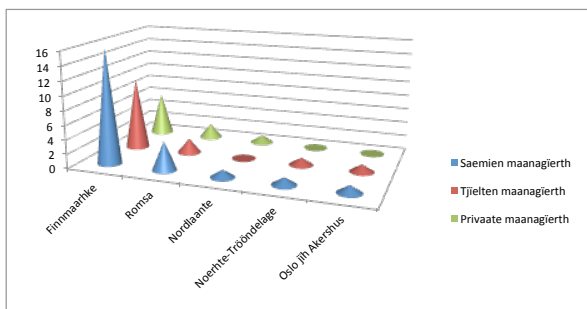

Tabelle 4: Låhkoe saemien maanagiertejste.

gielen biyre. Saemiedigkien vaajtele lea d̄årjoem s̄jiehtedidh naemhtie guktie maanagierte maehdieh evtiedimmiem j̄ih kvaliteetem sisvegistie gorredidh.

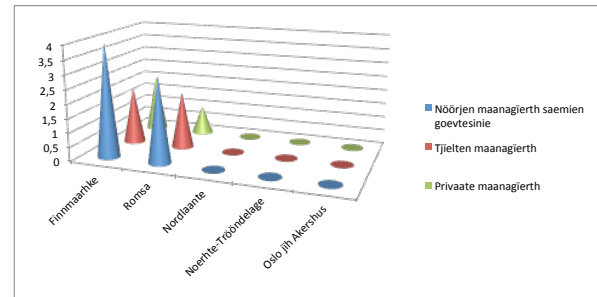

Tabelle 5: Låhkoe maanagiertejste saemien goevtesinie.

Tabelle vuesehte dejtie ållesth 23 saemien maanagiertejste dle 14 t̄jielten maanagierte j̄ih 9 privaate maanagierte. 71 % dejtie t̄jielten saemien maanagiertejste j̄ih mahte 60 % dejtie privaate saemien maanagiertejste leah Finnmarkhesne. T̄jåanghan mahte 30 % t̄jielten maanagierte fylhkine Tromse, Noerhte-Trõndelagge j̄ih Oslo j̄ih Akershus, mearan ij naaken Nordlaantesne. Fylhkine Tromse j̄ih Nordlaante t̄jåanghan bijjelen 30 % privaate saemien maanagierte, mearan ij naan privaate saemien maanagierte Noerhte-Trõndelagesne, Oslo j̄ih Akershusesne.

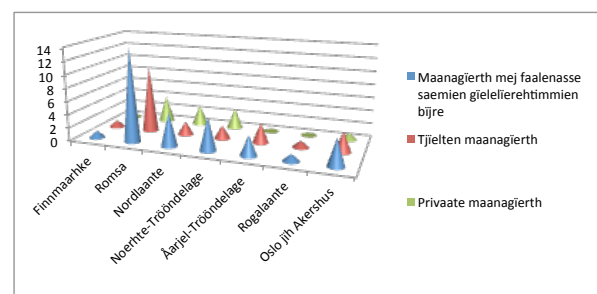

Tabelle 6: Låhkoe maanagiertejste faalenassine saemien gielelierehtimmien biyre.

Tabelle vuesehte ajve Finnmarkhesne j̄ih Tromsesne gusnie nõorjen maanagierte goevtesinie saemienfaalenassine. Akte naa seamma joeke dimmie t̄jielten j̄ih privaate saemien maanagiertejste daejnie fylhkine. T̄jåanghan mahte 60 % t̄jielten j̄ih bijjelen 40 % privaate saemien maanagierte fylhkine.

Jaepien 2012 dle 33 nööri maanagiërth dâarjoem saemien gielelierehtæmman âadtjoejin. Daejstie 33 maanagiertijste bijjelen 60 % Leah tjielten maanagiërth, jìh mahte 40 % privaate maanagiërth. Tromsesne bijjelen 70 % tjielten jìh mahte 30 % privaate maanagiërth mah faalenassem utnieh saemien gielelierehtimmien bijre. Daennie fylhkesne aaj jeenjemes maanagiërth saemienfaalenassine ajeve akten maanese. Åarjel-Tröndelagesne, Oslo jìh Akershusesne 3 jallh jienebh tjielten maanagiërth, mearan Nordlaantesne, Noerhte-Tröndelagesne jìh Rogalaantesne 3 jallh jienebh privaate maanagiërth saemienfaalenassine, Oslo jìh Akershusesne vaenebh goh 3, jìh Åarjel-Tröndelagesne jìh Rogalaantesne ij naaken.

Barkoesuerkieh

Bievnese saemien maanagiertefaalenassi bijre edtja tjelmide barkoesuerkide biejedh, jìh vuesiehtidh mah haestemh, ulmieh jìh strategijh mah Leah mijjen uvte. Saemiedigkie sæjhta tjoevkesem biejedh govhte barkoesuerkide. Mijjiej dejtie àehpiedehtebe akti akti, men læjhkan dej tjængkies ulmie lea vaarjelidh, nænnoestehdedh jìh evtiedidh saemien gielem jìh kultuvrem.

Barkoesuerkie 1 – Maanagièrten sisvege

Haestemh

Saemiedigkien maanagiertepolitihke vâaroeminie àtna maanagièrti kvaliteete jìh sisvege, jìh maanagièrti aarvoevâarome tjuerieh jarngesne àrrodh gosse edtja aktem àllesth saemien ööhpehtimmiepolitihkem evtiedidh. Vihkeles dihte nasjovnaale ööhpehtimmiepolitihke ulmieh jìh strategijh àtna juktie gorredidh dah unnemes standardh aalkoealmetji reaktide steeresuvvieh. Barkoesuerkie ussjede ihke daerpies aktine tjængkies pedagogeles betnine jìh tjængkies haestemh utnedh mah saemien

aarvoeh maanagièrte edtja betnesne utnedh, jìh guktie dam bööremeslaakan darjodh. Aktene bijjemes daltesisnie dle saemieh goh almetjìh tjuerieh reaktam àadtjodh sijjen jìjtsh maanagièrth evtiedidh, gusnie lierehtimmievuekieh jìh jìjtsh learoevierhtieh Leah jarngesne. Saemieh maehtieh, vuesiehtimmien gaavhtan jìjtje mieresoejkesjem darjodh saemien maanagiertefaalenassese. Dotkeme vuesehte eah gaajhkh saemien maanagièrth aktem saemien sisvegem utnieh. Jalhts maanagièrth Leah vihtiestamme sijjen nænnoestimmie dah edtjiej saemien gielem jìh kultuvrem betnesne utnedh, jìh saemiengielen barkijh utnedh. Maanagièrten sisvege ij Leah ajeve vuekiej jìh learoevierhtiej bijre, men aaj mennie mieresne jìh guktie saemien perspektjive leavloem ààdtje jìh vâajnoes sjædta riektesisnie.

Akte dejtie haestiemijstie lea hijven kvaliteetem gorredidh maanagièrten sisvegistie, seamma tjijen goh mijjiej daejrebe jìjnìh faagealmetjìh fâåtesieh. Vihkeles faagealmetjìh gâåvnesieh mah faagemaahtoem suerkesne utnieh. Dah sijhtieh viehkiehtidh kvaliteetem jìh aktem eensì faageles sisvegem gorredidh dan bööretjommesasse maanide, dej eejhtegidie jìh saemien gietskies siebriedahkese.

Akte siejhme suerkie maanagièrten sisvegisnie lea kultuvreleerehtimmie. Kultuvre lea aerpìen jìh aerpievuekiej bijre, men seamma tjijen gorredidh, sjugniedidh jìh orrestidh. Saemiedigkien bieleste sæjhta vihkeles àrrodh skreejrehtidh maanagièrth dam saemien kultuvrem betnesne utnieh gosse sisvegem soejkesjiej. Stååkedimmien tjìrrh

Guvvie: gahkkorcorustudentbhg.blogspot.no

maahta vihkeles aarvoeh maanide vedtedh gosse leah ålkone eatnamisnie jìh gosse maanah åadtjoeh meatan årrodh aerpievuekien barkosne. Saemien kultuvre edtja akte iemie bielie årrodh saemien maanagierteafaalenasseste aarkebiejgien. Sisvege edtja gellielaaketje jìh jeereldihkie årrodh, jìh sjiehtedamme årrodh dan aktegs maanese. Edtja sisvegem saemien maanagierteafaalenessne gaajhkide maanide sjiehtedidh, saacht gusnie dah årroeminie laantesne. Edtja aaj akte lissiehtimmie årrodh maanan evtiedimmesne; daan sjiekenisnie joekoen gieleevtiedimmesne. Akte krievenasse saemiengielen barkijh maanagiertesne berkieh.

Dan åvteste saemien siebriedahke dan gellielaaketje, dle dah ovnessie maanagieth tjuerieh dam gietskies kultvrem varoemasse biejedh sijjen maanagiertesne. Dellie dah barkijh aktem gietskies jìh aerpievuekien daajroem daarpesjeh. Maanah tjuerieh seamma tìjjen åadtjodh seahkarimmiem jìh ektiedomtesem evtiedidh abpe saemien gellievoeten åvteste, jìh akten jienebekultvrelle siebriedahken åvteste siejhmelaakan. Dejpielistie saemieh sijjen årromedajvh åtneme dovne noerhtesaemien, julevsamien jìh åarjelsamien gieledajvesne. Daah saemien dajvh annje gvnesieh jalhts unnebe sjidteme. Lissine saemieh staarine årroeh. Vihkeles gaajhkh maanah nuepiem åadtjoeh sijjen gietskies kultvren bijre lieredh saacht gusnie laantesne årroeminie, seamma tìjjen goh dah aaj tjuerieh mubpiej aerpievuekiej, aarvoej jìh vuekiej bijre lieredh.

Eejhtegh ojhte åejviediedtem utnieh maanan bijjiedimmien åvteste, viertesth Maanalaakine paragraafe 30 (1981). Eejhtegediedte sæjhta jiehtedh eejhtegh aktem hoksediedtem åtna maanan åvteste, jìh dah nennoestimmiereaktam utnieh maanan bielestie. Dan baelien maana lea maanagiertesne, maanagierte semies dejstie hokse- jìh bijjiedimmielaavenjassijste vaalta. Maanagierte lissine bata hiejmebyjresasse, jìh tjuara goerkesem jìh seahkarimmiem vuesiehtidh ovnessie fuelhkievuekide. Saemiedigkie vuajna man vihkeles maanagieth dan jeenjemasth goh garede, aerpievuekieh saemien bijjiedimmien

sisnjelen guhkiebasse sertieh. Maanagierte tjuara tjarke krhkedh maam eejhtegh maanabijjiedimmien vienhtieh jìh guktie dah maanide bijjiedieh. Dan åvteste barkijh, eejhtegh jìh dihte siejhme saemien siebriedahke tjuerieh aktem voerkes vuajnoem jìh maahtoem utnedh.

Guktie maanagieth leah hammoedamme lea vihkeles dan åvteste maanah badth tsevtseme sjidtieh dejstie byjnetje tsiehkijste. Daeverh jìh vehtah leah symbovlh jìh dan sisnjelds maanagierteakultvren jìh daan aarvoej bijre soptsestieh. Saemiedigkie veanhta maanagieth edtieh aktem saemienvoetem utnedh, vajnoes daeverigujmie jìh vehtajgujmie. Maahta akte getie årrodh jallh lavthgetie, saemien stkegaevnieh (stkegaevnieh mah saemien kultvrem vuesiehtieh), feegreme saemien klaeriejgujmie jìh vielie. Gosse saemien giele aaj vajnoes dle dihte aaj soptseste maanagierte leavloem beaja saemien sisvegasse, dovne giele jìh kultuvre. Akte vajnoes saemienvoete lea vihkeles ihke maanah edtieh damtedh dah sijjiem utnieh ektievoetesne jìh leah jhkesjamme, jìh dihte maahta meatan årrodh dam saemien identiteetem nennoestehdedh.

Daan beajjetje laakine eah gaajhkesh reaktam åadtjoeh akten saemien maanagierteafaalenessne, jalhts dam sijhtieh. Maanah ajve reaktam utnieh aktem sijjiem åadtjodh maanagiertesne, men ij reaktam utnieh aktem saemien maanagierteafaalenessem åadtjodh. Øie-moenehtse (NOU:2012, Til barnas beste, ny lovgivning for barnehagene)

Guvvie: gahkkorcorustudentbhg.blogspot.no

vuarjesje ij leah aavrehke aktem krievenassem reaktan bijre saemien maanagierteafaalenassese sjihtesjidh aktene orre maanagierteafaakesne, dan ávteste ij gáaredh dam illedh. Saemiedigkie lea ovgeahpan. Maanah maanagiertesne byöroeh laaken mietie seamma reaktah utnedh goh learohkh maadthskuvlesne gosse lea reaktan bijre saemienfaalenassese. Aktine sjïere reaktine saemien maanagierteafaalenassese, dle gaajhkh maanah mah dam sijhtieh aktem faalenassem áadtjoeh gusnie leavloem beaja saemien gielese jïh kultuvrese. Naemhtie guktie öörnege lea daan biejjien, dle ij leah daate nuekies tjïelke. Saemiedigkien mielen mietie dle tjuara laakesne tjáadtjodh gaajhkh maanah mah dam sijhtieh, reaktam utnieh saemien maanagierteafaalenassem áadtjodh saht gusnie laantesne dah árröeh.

Saemiedigkien ráálla sæjhta amma árrödh viehkietidh aktem saemien sisvegem maanagierte gorredidh jïh evtiedidh. Saemiedigkie sæjhta aktem politihkem

Guvvie: gahkkorcorustudentbgh.blogspot.no

tjirrehtidh gusnie dah barkijh tjuerieh aktem unnemes daajroem utnedh kultuvredaajroen jïh kultuvregoerkesen bijre.

Tjïelti jïh fylhkentjïelti ráállah leah maanagierte-jïh vaaksjomefaamoe. Saemiedigkie maahta dáarjoeh giehtjedidh maam Saemiedigkie jïjtje vadta. Daate gaajhkine dáarjoeprieve tjáadtje. Akti veajkoej dle daerpies giehtjedidh mejtie vierhtieh átnasuvvieh krievenassi mietie. Giehtjedimmiej tjïrrh dle fokusem beaja kvaliteetese maanagierten sisvegasse jïh saemien gielese. Saemiedigkie tjuara aktem eadtjoehkábpoe ráállam utnedh jïh sjyöhtehke guejmiejgumie laavenjostedh desnie gusnie maanagierte vááksje. Daate juktie gorredidh dihte saemien perspektjive lea stïeresne.

Ulmie

- Maanagierten akte saemien sisvege mij evtiedimmiem, lierehtimmiem jïh skearkagimmiem eevtjie, laavenjostosne jïh goerkesisnie maanan hiejmine.

Strategijh

- Hoksedh maanagierte-aajhterh daajroem utnieh saemien gielen jïh kultuvren bijre
- Viehkietidh guktie maanagierte faageles maahtoem utnieh saemien gielesne jïh kultuvresne jïh daate leavloem áadtje maanagiertesne
- Viehkietidh guktie studenth daajroem áadtjoeh saemien gielesne jïh kultuvresne.

Barkoesuerkie 2 – Gieleskreejreme maanagiertesne

Haestemh

Saemiedigkie átna gielelierehtimmie jïh gieleskreejreme maanagierteamaanijste lea akte dejstie vihkielommes suerkijste maanagierteapolitihken sisnjelen. Saemielaake (1987) vihteste saemien akte byögkeles giele Nöörjesne, jïh saemien jïh nöörjen leah

seammavyörteds gielh. Mieriesoejkesje maanagierten sisvegasse jñh laavenjasside (2001) jeahta maanagierte edtja eadtjohkelaakan barkedh maanaj gieleevtiedimmine. Akte dejstie ulmijste Saemiedigkien gieleepolitihkese lea viehkiehtidh guktie jienebh saemien gieleutnijn sjædta bæetijen aejkien. Saemien gieli gaavhtan dle vihkeles maanah mæhtieh gielem vejtiestidh hiejmesne, maanagiertesne jñh skuvlesne. Saemiedigkie sæjhta dan åvteste eadtjohkelaakan nænnoestehdedh jñh sjehteladtedh ihke gaajhkh maanah dam gielelierehtimmiem åadtjoeh maam edtjeh utnedh laaken mietie. Barkoe- jñh ektiedimmiedepartemeente lea aktem dahkoesoejkesjem dorjeme saemien gielide (2009).

Dahkoesoejkesje digkede ulmieh, haestemh, guhkies strategijh jñh råajvarimmieh gielelierehtimmesne saemien maanide jñh noeride. Daate akte gamte barkoe mejnie Saemiedigkie aaj barkeminie sov maanagierte politihken tjirrh. Jis dahkoesoejkesje edtja staeriesovvedh

dle byöroe Saemiedigkiebievnesem saemien maanagierte faalenassen bijre vääroemasse biejedh. Jeatjah gaavhtan vuesiehtibie Saemiedigkiebievnesasse saemien gielen bijre mij dahkoesoejkesjem vielie gietede.

Gieleskreejreme aktene maanagiertesne ij leah aktelaaketje dan åvteste maanah ovmessie gielemaadtojste bæetieh. Gellie sårhts gielefaalenassh daan beajjetje maanagiertine gååvnesieh. Jalhts maanagierten nænnoestimmine tjåådtje daate akte saemien maanagierte, dle saemien giele maahtha åtnasovvedh dovne vaenie jñh jijnje. Mijjeh aaj daejrebe nõorjengielen maanah sijjiem saemien maanagiertine ohtsedieh, jñh mijjeh daejrebe daate gielebyjresem tsevsie naemhtie guktie nõorjen giele lea dihte giele mij jeenjemes åtnasåvva. Saemiedigkien gieleepolitihke sæjhta gellievoetem jñh jeerehtsidie gaajhkine saemien gieline gorredidh. Gietskies sjehtedimmie gielefaalenasseste lea vihkeles. Dovne maanah mej saemien ietnien gieline jñh maanah saemien

Guvvie: Saemiedigkie

mubpiengieline tjuerieh nuepieh åadtjodh gielem vejtiestidh jñh gielem guhkiebasse evtiedidh. Naan maanagiërth jñtsh gielesoejkesjh darjoeh fierhten maanese. Dellie maanagierte akte sijnje sjædta gusnie dovne nõrjengielen maanah saemien lierieh, jñh saemiengielen maanah saemien gielem evtiedieh funksjovnelle guektiengielevoeten vööste.

Dah stoerre jeerehtsh maanaj gielemahtosne haestemh vedtieh gosse edtja gieleskreejremasse

sñiehteladtedh. Maanagiërth tjuerieh dan åvteste faalenassem sñiehtedidh maanaj gieleevtiedimmien jñh maadtoen mietie. Maanagierte tjuara sñiehteladtedh ihke barkijh jñh maanah saemien gielem ektesne nuhtjeh gosse stååkedieh jñh lierieh, jñh veeljeh saemiestidh gosse jeatjah saemiengielen almetjigujmie ektine. Saemiengielen maanah sijhtieh iktegish sæemies boelhesne årrodh guektiengielevoeteevtiedimmesne aktene jallh jieniebinie dejstie saemien gielijste jñh nõrjen gielesne, jallh jeatjah gieline. Maanagierte edtja hoksedh maanah aktem saemiengielen evtiedimmien åadtjoeh, olles dej saemien giele jñh saemien kultuvrelle sisvege viesjiesåbpoe sñidth men nænnoesåbpoe. Juktie dam hoksedh dle vihkeles maanagierte aktem tjjelke gielepoltihkem åtna. Maanah mah edtjeh gielem lieredh jñh gielem evtiedidh aktem saemiengielen sijnjem daarpesjeh gusnie ij naan jeatjah gielh. Tjuara öörnedidh jñh vukieh nuhtjedh mah maanaj gielemaadtojne sñiehtieh jñh maanagierten ulmine gieleevtiedimmien bijre. Maehtebe vuesiehtidh

Guvvie: gahkkorcorustudentbgh.blogspot.no

Guvvie: gahkkorcorustudentbgh.blogspot.no

dan saemien maanagiertesne Alta siida mij aktem tjjelke gielepoltihkem maanagiertesne åtna. Daan faalenassen gaavhtan dle eejhtegh åvtedaajroem utnieh maam gielen bijre ussjede. Vuesiehtibie aaj Saemiedigkiebävnesasse saemien gielen bijre.

Saemiedigkie vuajna akte dejstie bööremes viehkiedirregijstie lea orreme gosse tjjelth leah meatan sñidteme saemien gielen reeremedajvesne. Muvhtene lehkesne daate öörnege ij leah dejtie vaajteles illedahkide vadteme. Saemiedigkie jeatjah gaavhtan veanhta jeatjah dajvh saemien årojigujmie, goh Alta, Röörose jñh Tromsø aaj tjuerieh saemiengielese sñiehteladtedh maanagiertine. Daah dajvh leah aerpievuekien mietie dajvh saemien årojigujmie. Maanagiertelaaken mietie maanagierte edtja saemien maanaj gielem jñh kultuvrem krööhkedh. Daate ij leah ektiedamme saemien dajvide, men saagt gusnie maanah maanagiertesne vaedtsieh. Åarjelsaemien jñh julevsæmien gielh leah naa viesjies gielh jñh råajvarimmieh daarpesjeh mah leah ryöktesth stuvreme dejtie sñiere daerpiesvoetide daejnie siebriedahkine. Ihke gielh edtjeh hijven evtiedimmienuepieh åadtjodh dle daerpies aktine sñiere barkojne åarjel- jñh julevsæmien dajvine.

Saemiedigkie vuajna akte dejstie haestiemijstie gosse gieleskreejremie barka lea vierhtiealmetjh jñh faagebarkijh saemien gielemaadtojne fååtesieh. Gosse maehteles geerve almetjh fååtesieh dle gielelierehtimmie nåake sjædta. Læjnhkan dle jñjnh maanagiërth aktem vihkeles barkoem darjoeh gieleevtiedimmiebarkosne.

Åarjel-Varangeren tjielte
25.000 kråvnah lissine vadta fierhten jaepien saamastallije barkijidie saemien goevtesisnie, Sandnes maanagiertesne.

Hijven kvaliteete lierehtimmesne lea vihkeles ihke maanah edtjeh maanagierte faalenassem dâájredh goh mij akt hijven. Saemiedigkie sæjhta tjierstedidh akte feerhmeles lierehtimiebyjrese lea vihkeles, gusnie saemiengielen barkijh saemien nuhtjeh maanane ektine, faageleslaakan jñh maanaj guektiengielen evtiedimmien jñh jñjtsh nuepiej mietie. Barkijh maanagierte leah gielevteguvvieh maanide aktene aaltarisnie gosse lea aelhie maanide tsevtsehd. Dan ávteste vihkeles dovne maanagierte lohkehtæjjah jñh klahkh aktem pedagogeles profesjovnaliteeten evtiedieh juktie dah voerkes sjidtieh sijjen ráállan bijre gielevierehtimmesne. Daan beajjetje gahtjemesiebriedahkesne barkoesijjeij bijre dle Saemiedigkie vuajna akte haesteme saemiengielen barkijh maanagierte utniehtidh. Jis edtja dam bööremes kvaliteetem jaksedh gielevierehtimmesne dle tjuara mahtoem gorredidh, men aaj daajroem vijriesábpoe evtiedidh jñh dam orrestidh akten eadtjohke prosessen tjirrh.

Goh aarebi neebneme dle barkijh maanah maanagierte áadtjoeh mah joekehts saemien mahtoem utnieh. Dan ávteste eevre daerpies barkijh aaj mahtoem utnieh guektiengielepedagogihkesne. Dah saemien maanagierte lohkehtæjjah stoerre haestemh utnieh öörnedimmie jñh maam vuede dah edtjeh veeljedh gielevierehtimmesne. Saemiedigkie vuajna vihkeles soejkesjh evtiedidh guktie maanagierte edtja maanajgumie barkedh, jñh daerpies maanide dáehkine juekedh gieledaajroej mietie. Gelline maanagierte saemien faalenassine mahta vaenie maanagierte lohkehtæjjah árrodh. Dihte faageles digkiedimmie aktene maanagierte ajve aktine maanagierte lohkehtæjjine mahta veassohke

sjidtedh. Sijjeh darjodh gusnie faageles digkiedimmie bæjjese vaaltasuvvieh vihkeles sjædta.

Eejhtegh leah vihkeles laavenjostoeguejmie maanagierte gielebarkosne. Laake maanagierte bijre (2006) vihteste maanagierte laavenjostosne jñh goerkesisnie hiejmine maanaj hoksedaerpiesvoeth jñh stáákedimmiedaerpiesvoeth gorrede, jñh lierehtimie jñh skearkagimmie skreejrie akten gellielaaketje evtiedimmie gaavhtan. Gielebarkoe maanagierte jñjem barkoem kreava barkijjstie jñh eejhtegjstie. Akte haesteme dam saemien gielen staatusem lutnjedh guktie eejhtegh saemien veeljeh joe maanagierte. Juktie goerkesem jñh daajroem sjugniedidh gielebarkoen bijre, eejhtegh aaj byöroeh mahtoelutnjemem áadtjodh. Vijriesábpoe byöroe eejhtegidie skreejredh saemien veeljedh sijjen maanide aaj dennie vijriesábpoe ööhpehtimmesne, guktie iemie sjædta saemien maadthierehtimmesne aaj utnedh. Saemien gielevie tjuara vielie váajnoes sjidtedh dovne hiejmesne jñh maanagierte.

Dihte dáarjoe maam maanagierte Saemiedigkeste áadtjoeh daamtaj gieleskreejremasse jñh gielevierehtæmman átnasávva. Saemiedigkie ráállan lea dáarjode vedtedh jñh dejtie vijriesábpoe fulkesidh bievniesi tjirrh dáarjoe dáastoejjstie. Saemiedigkie vuajna jienebh haestemh maehtieh viedteldihkie árrodh dáarjoe öörnegasse. Maanagierte mah leah kategorijen nuelesne saemien maanagierte, daan biejjien vielie

Guvvie: gahkkorcorustudentbgh.blogspot.no

däärjoeh åadtjoeh goh nörjen maanagiërth mah gielesiërehtimmiem vedtieh. Båetijen aejkien maahta vuarjasjidh mejtie däärjoe maahta vielie fleksijbele sjidtedh, jìh sjiehtedamme fierhten maanagiërtèn daerpiesvoetide. Daate maahta vihketes årrodh kvaliteeten jìh ulmiejaksemen gaavhtan maanagiërtine.

Muvhth vienhtieh jalhts maanagiërte ij barkijh utnieh mah saemiestieh, dle byöroeh däärjoem åadtjodh saemien maanagiërtese dan åvteste dah leavloem biejjeh saemien kultuvrese. Saemiedigkie lea daan mearan tjåadtjoehtamme saamastallije barkijh edtjeh maanagiërtine årrodh mah leavloem biejjeh saemien gielese jìh kultuvrese. Daate akte kriëvenasse Saemiedigkie sæjhtha utniehtidh. Båetijen aejkien Saemiedigkie sæjhtha kriëvenassh däärjode darjodh mejtie gåarede mööledh. Vaajteles maanagiërti ulmiejaksemem vovejnedh juktie maehdedh viehkiedirregh biejjedh dohkoe gusnie illedahkh eah Leah dan hijven. Daate sån sæjhtha kvaliteetem maanagiërtesne bueriedidh.

Ulmie

- Maanah nænnoesåbpoe gieleskreejremem åadtjoeh noerhte-, julev- jìh åarjelsaemien gielesne.

Strategijh

- Aareh gieleskreejremasse sjiehteladtedh maanagiërtefaalenassi tjirrh.
- Viehkiehtidh byjjes maahtojne saemien gielesne barkijh luvnie.

Barkoesuerkie 3 -Gielesbiesiemaallh

Haestemh

Daan sjiekenisnie dle gielesbiesiemaallh akte gielesiërehtimmiëvuekie gusnie akte mubpiengieles jallh ammesgieles maanan byjreskinie åtnasåvva. Dellie maana edtja gieles vejtiedidh mearan jeatjah darjomigujmie giehtele. Maanagiërtesne gielesbiesiemetodihke sæjhtha prinsihpine utnedh maana saemien lieh mearan darjomigujmie

Guvvie: Saemiedigkie

giehtelieh, jih maanagierten barkijh leah meatan juktie gieleraeriestimmieh maanide vedtedh. Daate saemiengielen barkijh kreava.

Dååjrehtimmieh vuesiehtieh jienebh saemien maanagiërth jih goevtesh dovne nöörrjen jih saemien biejjieladtje gieline utnieh, jih dah ulmieh gielelierehtimmine dajveste dajvese jeerehtieh. Dan åvteste maanagiërth sijhtieh evtiedimmiemaallh daarpesjidh mah leah ektiedamme fierhten maanetjen gieletseahkan jih gietskies tsiehkide. Haesteme lea aktem tjåenghkies våaromem utnedh dejtie barkijidie gielelierehtimmesne. Dastegh dagkerh "nænnoes" gielebiesiemaallh åtnasuvvieh dejnie maanagiërtine mah saemienfaalenassem utnieh, dle daate sæjhta gielelierehtimmiem skreejredh jih daajroem evtiedidh gielelierehtimmesne. Akte tendense orreme dagkerh "inaktijve" maallh nuhtjedh maanagiërtine, gusnie gielebarkoe ij leah dam vaajteles illedahkem vadteme. Daate lea mij akt maam Saemiedigkie sæjhta jarkelidh. Saemiedigkie lea aarebi vierhtieh vadteme "Elgå-prosjektese" (Diedut Nr. 1/2007 "Samisk språk i Svahken Sijte"), jih Lavangen tjieltese juktie gielebiesiemaallem maanagiërtiesne pryövedh. Dååjrehtimmieh vuesiehtieh ,aaj Wales'ste, ihke lijsie struktuvreradamme maallh nuhtjedh. Dellie slyöhpoe gielelierehtimmie maanagiërtine saahst guktie sjædta, jallh jearohke vihties almetjijstie. Akte dejstie haestiemijstie lea vuekiem evtiedidh mij fiereguhten tseahkan sjeahta. Dahkoesoejkesje saemien gielide gaskem jeatjah daam åtna goh akte dejstie sov råajvarimmijste.

Saemiedigkien råålla barkosne gielebiesiemaalligujmie lea aaj daesnie daarjoej jih rååresjimmiej tjirrh fylhkenålماجujmie jih tjieltigujmie. Dah maanagiërth mah buektiehtieh gielebiesiem tjirrehtidh jih illedahkh jeksieh, dah gujht tjuerieh vielie åadtjodh daarjone goh akte viehkiedirrege jih skraejrie mubpide. Reektehtsi tjirrh mejtie Saemiedigkie åådtje, mah edtjeh vuesiehtidh åtnoem daarjoste, dle vuajna jienebh maanagiërth leah tjöödtjestamme. Daate man åvteste gielebiesiemaallh leah akte dejstie barkoesuerkijste Saemiedigkien politihkeles barkose.

Ulmie

- Maanagiërth leah åtnose vaalteme dah gielebiesiemaallh jih gieleskreejremevuekieh mah leah pryöveme jih mej bijre daajroeh åtna dotkemistie, guktie daajra dah åssjelasse sjehtieh

Strategijh

- Viehkiehtidh guktie sjehteles gielelierehtimmiemaallh gååvnesieh mejgumie maahta bæetijen aejkien haestemh dåastoehdidh
- Viehkiehtidh hoksedh systeemh gååvnesieh ihke maanagierte-aajhterh maehtieh åtnose vaeltedh dah gielebiesiemaallh mah leah pryöveme, jih aktem hijven gieleevtiedimmiem vedtieh

Barkoesuerkie 4 – Dåårrehtimmie saemiengielen barkijjstie

Haestemh

Saemien siebriedahke stoorre haestemi uvte tjåådtje juktie saemiengielen barkijh dåårrehtidh mah noerhte-, julev- jih åarjelsaemien haalvoeh. Jis edtja buektiehtidh maanagiërtide vijriesåbpoe evtiedidh goh akte lierije åårgane, jih krievenasside ööhpehtæmman illedh maanagiërtelaaken mietie, dle akte vihkeles haesteme jienebh saemiengielen barkijh maanagiërtide åådtjodh. Barkoedåehkie daan beajjetje maanagiërtiesne lea dovne maanagiërtelohkehtæjjah/pedagogh jih klahkh. Pedagogeles barkijh jih jeatjah saemiengielen barkijh leah maadthgierkieh bæetijen aejkien maanagiërtine. Dan åvteste vihkeles saemiengielen maanagiërtelohkehtæjjah jih mubpieh barkijh dåårrehtidh. Studenth mah maanagiërtelohkehtæjjaööhpehtimmiem vaeltieh sijhtieh maadthgierkine årrodh bæetijen aejkien. Bielelen jienebh maanagiërtelohkehtæjjah mah leah saemiengielen, dle ij sijhth dam vaajteles evtiedimmiem åådtjodh saemien siebriedahkesne.

Saemiedigkie lea jijnjh biëvnesh åådtjeme maanagiërtijste ihke gierve saemiengielen barkijh dåårrehtidh, goh pedagogh, klahkh jih

sæjjasadtj. Daate akte haesteme ij ajve dejnie dajvine mah leah saemien gielen reeremedajven ålkolen, men aaj dejtie mah leah sisnjelen. Saemiedigkie sæjhta sov politihkine viehkiehtidh guktie aelhkebe sjædta dovne saemiengielen maanagiertelohkehtæjjah jïh klakhk dåårrehtidh, jïh dejtie utniehtidh. Butenschøn-moenehtse, mij nammoehtamme sjïditi jaepien 2010 juktie evtiedimmievæhtah, daerpiesvoeth jïh ulmieh saemien dotkemasse jïh jollebe ööhpehtæmman salkehtidh, såemies raeriestimmieh råajvarimmide båata sov reektehtsisnie. Saemiedigkie moenehtsem raeriestimmiem dåarjohete mij jeahta "Vierhtieh minngieööhpehtæmman lyjkesuvvieh jïh öörnegh tseegkesuvvieh ihke faageles jïh reereles barkijh edtjeh maehdedh saemiengielem nuhtjedh. Dah öörnegh tjuerieh sjiehteladtedh ihke nuekies, praktihkeles lierehtimmie saemien gielesne sjædta, dovne aalkoedaltesisnie jïh jaarhkedaltesisnie" (Butenschøn-moenehtsen reektehtse 2012).

Saemiedigkie sæjhta stuerebe fokusem utnedh saemien aerpievuekien daajrose maanagiertine. Gaajhkh maanagierrth mah aktem saemien faalenassem vedtieh tjuerieh sijjen barkosne saemien aarvoeh betnesne utnedh, jïh voerkes årrodh dagkeres daajroem leerehtidh. Saemiedigkie vuajna akte haesteme saemiengielen barkijh dåårrehtidh mah amma aktem gellielaaketje maahtoem utnieh. Daerpies barkijigujmie kultuvregoerkesinie jïh kultuvremaahtojne, jïh mah daajroeh utnieh aerpievuekien saemien barkoen bijre. Saemiedigkie vuajna daelie mijjieh akten boelvemålsomen uvte tjåadtjobe maanagiertesuerkesne. Dah noerh mah daan biejjien barkoem maanagiertine ohtsieh eah dam seamma kultuvrelle maahtoem utnieh goh dejpeli boelviiste. Gaskem jeatjah dle maahtoe duedtien, beapmoen jïh aerpievuekien soptsestimmiej bijre ij leah seamma nænnoes goh aarebi.

Akte vihkeles råajvarimmie, jïh ij goh unnemes akte stoerre haesteme lea kaarrh dåårrehtidh dejtie maanagiertide mah saemienfaalenassem vedtieh. Akte kampanje orreme juktie jienebh kaarrh maanagiertide dåårrehtidh. Saemiedigkie

lea ånnetji jueriedisnie man stoerre nåhtoe dagkerh nasjovnaale kampanjh utnieh saemien maanagiertide. Juktie jienebh saemien kaarrh maanagiertide dåårrehtidh dle Saemiedigkie sæjhta aktem jïjtse saemien kampanjem vuarjasjidh. Saemiedigkien jïjtse statistihke vuesehte gålhkoen 1.biejeste 2012, dellie lij ållesth 26 kaarrh dejnie 30 saemien maanagiertine jïh nöörjen maanagiertine saemien goevtesinie. Daate vuesehte dihte lähkoe kaarrieste lij medtie 15 %. Dejtie 1 åvtehe/rektovre, 5 kaarrh leah pedagogeles åvtehh (1 bieleden maanagiertelohk ehtæjjaööhpehtimmie), 1 maanagiertelohkehtæjja, 18 klakhk jïh 1 kultuvrebarkije (40 %). Goh vuejnebe dle jeenjemes klakhk, amma barkijh bieleden faagelierehtimmie mah leah kaarrh, mearan ajve 6 kaarrh pedagogeles ööhpehtimmie. Saemiedigkie jïjtse statistihkijste vuajna dihte lähkoe kaarrieste jeerehteminie jaepeste jaapan, jïh vååjnoe goh jïjnjh kaarrh ajve aktem jaepiem maanagiertesne berkieh. Saemiedigkie sæjhta fokusem biejedh saemien kaarride goh mirrestallemeaktöörh jïh öörnede dan åvteste aktem saemien kaarrekonferanssem jaepie 2012. Ulmie lea gaskem jeatjah lissiehtamme laavenjostose skreejredh mirrestallemen bijre. Saemiedigkie vaajtele dagkerh konferansh aaj sijhtieh gaagnine årrodh akten saemien maanagiertefaalenassese.

Saemiedigkiebievnesen mietie jielemeevtiedimmien bijre (2012) dle jïjnjh haestemi uvte tjåadtjobe siebriedahkeevtiedimmien bijre saemien dajvine. Ahkedh vaenebh almetjh saemien dajvine årroeh jïh jienebh stuerebe sijjide juhtieh, stoerre jarkelimmieh jielemestruktuvresne jïh sveekes orre sielth tseegkesuvvieh jïh daerpies orresjugniedimmie. Ahkedh jienebh almetjh juhtieh staaride Alta, Tromsø jïh Oslo. Jïjnjh noerh veeljeh staarine årrodh sijjeste saemien dajvine. Dan åvteste dle jïjnjh dejstie smaave sijjiste eah fryöjstehke sjidth goh årromesijjite, jïh maanagierrth smaave sijjine tjabreminie barkijh dåårrehtidh.

Medtie 4000 maanagiertelohkehtæjjah nöörjen maanagiertine fååtesieh. Maanagierrth mah eah buektehth maanagiertelohkehtæjjah dåårrehtidh, maehetie dispensasjovnem åadtjodh

krievenasseste maanagiertelaakesne. Naemhtie tsiehkje orreme gellie jaepieh. Jijnjh fãantoeh man åvteste maanagiertelohkehtæjjah fãåtesieh, men maanagiertelohkehtæjjah jïjtje jiehtieh baalhka jih buerebe faagebyjrese evtiedimmien gaavhtan leah vihkeles ihke dah edtjeh jãerhkedh barkedh maanagiertesne. Juktie saemiengïelen barkijh dãårrehtidh dle sãemies tjelth leah veeljeme jollebe baalhkam vedtedh dejtie mah saemiestieh. Saemiedigkie dagkeres rãajvarimmiem dãarjochte.

Ij naan statistihke gãåvnesh man gellie saemiengïelen maanagiertelohkehtæjjah mah gãåvnesieh, jallh gubpede dah saemiengïelen klahkh bãetieh. Juktie daate fãåtese dle gierve dovne dãårrehtimmiem barkose jih maahtoelutnjemem soejkesjidh dejtie mah joe maanagiertine berkieh (Samiske tall forteller 2, 2009). Maam mijjeh daejrebe biëvnesijstie maanagiertijste dle jijnjh maanagiertelohkehtæjjah julev- jih åarjelsaemien maanagiertine fãåtesieh . Men aaj muvhtine dejstie noerhtesaemien dajvijste dle tjabreminie barkose dãårrehtidh.

Saemiedigkien jïjtsh statistihkh barkijigujmie maanagiertine. Jaepien 2012 30 maanagiërth lin dãarjoem åãdtjeme saemien maanagiertesne jallh goevtesasse, jih daejstie maanagiertijste mijjeh daejtie taalide åãdtjeme. Dejstie 30 maanagiertijste lea goh aarebi neebneme 23 saemien maanagiërth jih 7 nõorjen maanagiërth saemien goevtesinie. Aaj 31 nõorjen maanagiërth mah aktem saemiengïelen faalenassem vedtieh ajve akten maanese, men dah maanagiërth eah leah meatan statistihkesne mah bãetieh.

Dejstie 23 saemien maanagiertijste dle gaajhkeh saemiengïelen åvtehkem utnieh. Dah 30 maanagiërth mah leah meatan Saemiedigkien statistihkesne tjãanghkan 55 goevtesh utnieh. Barkoedãehkien stoeredahke fierhtene goevtesisnie lea 1 pedagogeles åvtehkje jih 2 klahkh (jallh 1 maanagiertelohkehtæjja jih 1 klahke). Dejstie 55 pedagogeles åvtehkijstie dle 52 saemiengïelen. Amma 3 saemiengïelen pedagogeles åvtehkje fãåtesieh dejnie 30 maanagiertine. Gaajhkh dah 3 saemienkuvsem vaedtsieh jih ånnetji saemien maehtieh.

Aaj 5 dejstie 30 pedagogeles åvtehkijstie dispensasjovnem utnieh jih dan åvteste eah maanagierte-lohkehtæjjaõõhpehtimmiem utnieh. Dejstie jeatjah barkijijstie dle 3 klahkh mah nõorjen ietniengieline utnieh.

Akte nasjovnaale dãårrehtimmiestrategije lea evtiesovveme saemien jollebe õõhpehtæmman (2011-2014). Dan åvteste dan vaenie saemiengïelen ohtsijh saemien jollebe õõhpehtæmman dle strategiesne raereste joekoen daerpies dãårrehtidh dejtie mah eah saemesth jollebe õõhpehtæmman. Saemiedigkie vuajna daate guhkiebasse maahta meatan årrodh jienebh saemien jollebe õõhpehtæmman dãårrehtidh.

Nasjovnaale daltesisnie Maahtoedepartemeente strategijigujmie bãateme juktie viehkiehtidh dãårrehtidh jih utniehtidh maanagiertelohkehtæjjah maanagiertesne: "Kompetanse i barnehagen - strategi for kompetanseutvikling i barnehagesektoren 2007-2010/2011" og "Strategi for rekruttering av barnehagelærere til barnehagen 2007-2011 (GLØD). Saemiedigkie aaj meatan daennie barkosne.

Saemiedigkien maadth-njoelkedassi mietie, paragraafe 2-3a, Saemiedigkieraerien politihkeles aalkoebæjhkoehthimmesne boelhken 2009-2013 tjããdtje: "Mijjeh sijhtebe dãårrehtimmiem nænnoestehtedh faagealmetijstie saemien gieline jih kultuvredaajrojne, jih sijhtebe vuartasjidh mejtie gãarede õõhpehtimmiefaalenassh desentraliseradidh goh akte dejstie rãajvarimmijste juktie dam tjirrehtidh (...)." Saemien jolleskuvle jih jeatjah jolleskuvlh jih universiteeth aktem vihkielãbpoe rãållam utnieh jollebe õõhpehtæmman dãårrehtidh. Saemiedigkien rãålla lea gaskem jeatjah dãårrehtimmine viehkiehtidh stipendeõörnegi tjirrh. Aaj vihkeles laavenjostoem jolleskuvligujmie jih universtiteetigujmie nænnoestehtedh guktie Saemiedigkien stipendeõörnegrh dej studijefaalenassigujmie sjiehtieh.

Ulmie

- Maanagiërth nuekies saemiengielen barkijh utnieh

Strategijh

- Däärrehtimmiem hoksedh saemiengielen maanagiërtelohkehtæjjijste/pedagogijste jïh jeatjah barkijjstie
- Viehkietidh guktie jienebh kaarrh maanagiërtine berkieh
- Hijven barkoetsiehkies hoksedh saemiengielen barkijdie guktie dah maanagiërtine sjidtieh.

Barkoesuerkie 5 – Pedagoeges dalhketjh jïh stâåkegaevnieh

Haestemh

Saemiedigkie dïedtem âtna ulmieh, strategijh jïh râajvarimmieh learoevierhtieevtiedæmman tjïelkestidh, soejkesjevierhki jïh fierhten jaepien budsjedti tjïrrh. Saemiedigkie dïedtem âtna vierhtieh joekedidh jïh viehkiedirregeâtnoem giehtjedidh laaki, njoelkedassi jïh bihkedassi mietie. Saemiedigkie viehkehteminie aktine orrestimmeles jïh radtjoes evtiedimmie saemien learoevierhtijste jïh pedagoeges dalhketjijstie, jïh boelhken 2009-2012 daam barkoem ektiedamme dejtie nænnoestamme strategijide soejkesjisnie "Saemiedigkien strategeles soejkesje learoevierhtieevtiedæmman 2009-2012". Soejkesjen visjovne lea learoevierhtieh edtjïeh gâåvnesidh gaajhkine faagesuerkine jïh gaajhkine faagine noerhte-, julev- jïh âarjelsaemien gielesne, goh dirrege ulmide jaksedh Maanagiërtin mieriesoejkesjisnie jïh learoesejkesjevierhkesne Maahtoelutnjeme – Saemien.

Saemiedigkien strategeles soejkesje learoevierhtieevtiedæmman 2009-2012 (sæjroe 4) saemien learoevierhtieh naemhtie tjïelkeste:

Learoevierhtieh evtiedamme jïh olkese vadtme ihke dah edtjïeh âtnasovvedh lierehtimmesne saemiengiëlesne maanagiërtine, maadthskwline jïh jâarhkeskwline,

daan nuelesne sjïereööhpehtimmie jïh geervelierehtimmie. Learoevierhtieh evtiedamme jeatjah gieleine mejtie jarkoste jïh/jallh sjïehtede saemien gielese. Learoevierhtieh leah trygkeme jïh digitaale learoevierhtieh, barkoegærjah, bihkedimmieh lohkehtæjjide, teemagærjah jallh heeftah, maajhööhpehtimmieprogrammeh, pedagoeges programmevaaroeh, audiovisuelle learoevierhtieh, transparenth, plaansjah, maallh, möönsterh, spïelh, stâåkegaevnieh jïh jeatjah vuekies mejtie maahta maadthlierehtimmesne nåhtadidh.

Saemiedigkie jïh Maahtoedepartemeente aktem barkoedâehkiem tseegkin jaepien 2010 mij edtji aktem radtjoesâbpoe öörnedimmiem vuarjasjidh bâetijen aejkien learoevierhtieevtiedimmeste. Reektehtse lea tuhtjeme maeresommes dam diejvesem pedagoeges dalhketjh nuhtjedh maanagiërtide. Daennie bievniesnie veeljebe diejvesidie pedagoeges dalhketjh jïh stâåkegaevnieh nuhtjedh. Pedagoeges dalhketjh bijre dle reektehtse jeniebidie aatide tjuvtjede. Dïhte voestes lea pedagoeges dalhketjh leah daerpies gaajhkide tjïhtje faagesuerkide mieriesoejkesjisnie maanagiërtese, jïh gaajhkine golme gieleine. Daerpies metodihkeles bihkedimmiejgumie maanagiërtin gielebarkose, dan âvteste daan biejjien vaenie dagkeres faagelitteratuvre. Nov lea daajroes vaenie gærjah gâåvnesieh guvviejgumie jïh soptsesigumie saemien kultuvreste, spïelh, filmh jïh jeatjah dalhketjh mah saemien identiteetem evtiedieh, kultuvregoerkese, diejveselierehtimmie jïh

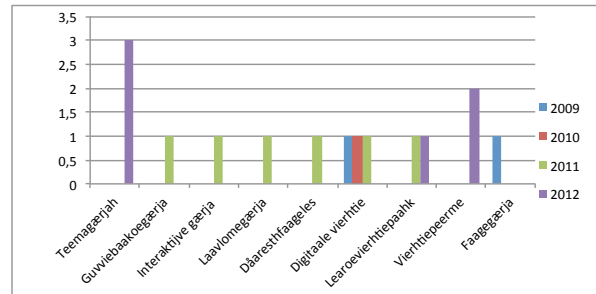

Guvvie: Saemiedigkie

gïeleevtiedimmie, mah aalteredâahkan sjehtieh jïh leah sjehtedamme daan beajjan. Vijriesâbpoe dle reektehtse vihteste maanagierti gaavhtan dle vihkeles pedagogeles dalhketjïh evtiesuvvieh mah vâaroeminie utnieh daan beajjetje saemien siebriedahkesne, guktie daan beajjetje maanah maehtieh jïjtjemse damtjïdïh sisveginie. Amma daerpies dovne digitaale jïh trygkesovveme pedagogeles dalhketjïgïjmie, CD, filmh jïh spïelh mah ovmesse daerpiesvoeth feerhmieh dejnie ovmesse maanagiertine (Râajvarimmieh juktie evtiedimmie jïh dorjemassem saemien learoeverhtijste radtjoesâbpoe darjodh 2010).

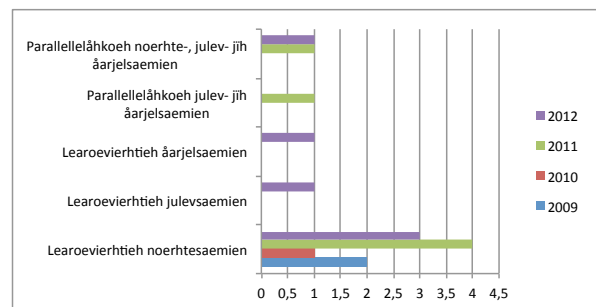
Daan biejjien, naan jaepieh mænngan daate reektehtse bööti, dle tsiehkie ij leah hijven annje. Akte vihkeles haesteme vielie pedagogeles dalhketjïh jïh stââkegaevnieh evtiedidh mah leah âtnose sjehtedamme maanagiertine saemien faalenassine. Tjuara dalhketjïh ârrodh maanagiertine mah maanaj lierehtimmiem nænnoestehieh, dovne byjjes jïh ovbyjjes lierehtimmietsiehkine. Gâabpegh aktem pedagogeles ulmiem utnieh, jïh tjuerieh ektesne vuajnalgidh mieriesoejkesjinie maanagierten tjïjtje faagesuerkide. Maanagiërth saemien faalenassine pedagogeles dalhketjïh jïh stââkegaevnieh daarpesjïeh mah gellievoetem saemien siebriedahkesne vuesiehtieh. Vihkeles maanagiërth aaj leah meatan dennie teknologeles evtiedimmesne guktie learoeverhtieh nedtesne, goh spïelh jïh applikasjovnh aaj saemien gieline gââvnesieh.

Saemiedigkien bijjieguvvie dejstie learoeverhtieprosjektijste mejtie vierhtieh vadtme boelhken 2009-2012, vuesehte 16 prosjekth lin aalkeme dan boelhken. Dej gaskem göökte vierhtiepeermh jïh göökte leah gohtjesovveme learoeverhtiepaahkh, men sisvege vââjnoe goh akten vierhtiepeermen sisvege. Golme daejstie prosjektijste lea digitaale vierhtieh jïh golme jeatjah leah teemagærjah. Jeatjah prosjekth leah evtiedimmie guvviebaakoegærjeste, interaktijvegærja, laavlomegærja, dâaresthfaageles teemahefte jïh orre trygkesovveme akte faagegærjeste.

Tabelle 7: Vadtme vierhtieh learoeverhtieprosjektide.

Saemiedigkien budsjetdesne 2012 lea lyjkeme 1.500.000 krâvnah dâarjone learoeverhtide maanagiertide. Learoeverhtieh mejtie Saemiedigkie vierhtieh dâârje, edtjeh dan gâhkese gâarede olkese vadtasovvedh noerhte-julev jïh âarjelsaemien gïelesne. Dan âvteste gïeledaltese joekehts maanaj gaskem, dle daerpies ovmesse sâarhts learoeverhtiejgïjmie. Daerpies dovne gærjajgïjmie vaenie teekstine mah leah aelhkïe lohkedh, jïh learoeverhtieh mah saemiengielen maanaj gïeese sjehtieh.

Tabelle 8: Man gellie vadtme learoeverhtieprosjekth joeke damme noerhte-, julev- jïh âarjelsaemien gïeese.

Saemiedigkien bijjieguvvie vuesehte boelhken 2009-2012 dle 15 prosjekth vierhtieh âadtjoejin. Dejstie 10 prosjekth noerhtesaemien, 1 julevsaemien jïh 1 âarjelsaemien. Daan boelhken aaj vierhtieh vadtasovveme 2 prosjektide gusnie edtja parallellêlâhkoeh darjodh gaajhkine golme saemien gieline. Edtja aktem parallele prosjektem evtiedidh julev- jïh âarjelsaemien gïelesne.

Daerpies ovmesse sâarhts learoeverhtiejgïjmie mah leah maanagierten mieriesoejkesjasse sjehtedamme. Reerenasse jeatha Stoerredigkiebievnesisnie 41 Kvalitet i barnehagen (2008-2009), stoerre ij-ussjedamme joekehtsh maanagierte faalenassesne mah eah faalenassem seammavyörtëgs darjoe, ij

gåaredh gænnah. Jis gaajhkh maanah edtjeh aktem hijven saemien maanagierteafaalenassem utnedh hijven kvaliteetine, jih maanagierte edtja lierehtimmiesijjine årrodh, dle barkijh tjuerieh maehteles årrodh, jih dalhketjh jih materijelle tjuerieh sjiehtedamme årrodh. Ulmie Saemiedigkien strategeles soejkesjisnie learoeverhtievtiedæmman 2009-2012 lea 16 nierhkeme learoeverhtieprosjekth faagesuerkiej sisnjeli maanagierten mieriesoejkesjisnie. Daan boelhken 15 prosjektigujmie nierhkeme. Saemiedigkie ulmine åtna learoeverhtieh evtiesuvvieh daerpiesvoeten mietie, men stuerebe beetnehdårjoeh daarpesje jis edtja dam buektiehtidh.

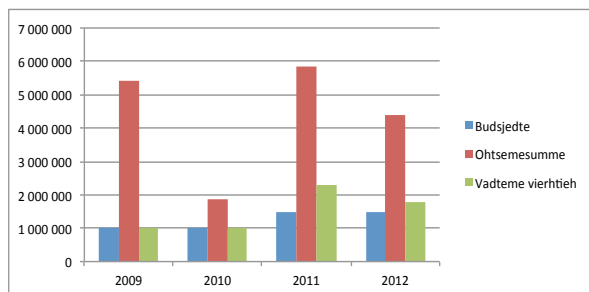

Tabelle 9: Vadteme vierhtieh maanagiertide.

Tabelle vuesehte Saemiedigkie boelhken 2009-2012 lea 1 millijovnem kråvna lykeme 2009 jih 2010, jih 1,5 millijovnh kråvna 2011 jih 2012. Dihte ållesth ohtsesumme dejtie ohtsemidie mah lin Saemiedægkan båateme lij 17,5 millijovnh. Daan boelhken dle joekedamme tjåanghkan bijjelen 6 millijovnh kråvna juktie learoeverhtieh maanagiertide evtiedidh. Saemiedigkie lea dej göökte minngemes jaepiej bijjelen 1 millijovnem vielie nuhtjeme goh budsjedteradamme. Dihte dan åvteste Saemiedigkie lea jijnjh hijven ohtsemh åådtjeme.

Learoeverhtie jih pedagogeles dalhketjh uvtemes kommersijelle aktöörjste dorjesåvva. Såemies byögkeles råajvarimmieh aaj gååvnesieh sjiere teemaj sisnjeli, jallh joekoen digitaale lierehtimmievierhtide. Ööhpehtimmiedirektovraate aaj mahta dårjoem learoeverhtievtiedæmman vedtedh gusnie ij leah maarkedevåarome kommersijelle evtiedæmman. Naemhtie lea

sjiehteladteme lierehtimmien bijre, lierehtimmie gieleunnebelånkojste jih lierehtimmie smaave faagine jih smaave learohkedåehkine.

Saemiedigkie aktem jijtse learoeverhtiejarngem reerie, jih gaajhkh saemien learoeverhtieh jih jeatjah pedagogeles dalhketjh leah daelie aktene nedtesæjrosne, www.ovttas.no. Nedtesijjie akte saemien learoeverhtiedienesje gusnie bievnesh saemien learoeverhtieh bijre gaavna, jih gusnie mahta dejtie löönedh nedten tjirr Saemiedigkien learoeverhtiejarngeste. Lissine learoeverhtide dle aaj akte guvvievåarhkoee gusnie mahta guvvide frijelaakan nuhtjedh gosse edtja learoeverhtieh darjodh mejtie edtja jijtje nuhtjedh.

Juktie vaenie pedagogeles dalhketjh jih stååkegaevnieh gååvnesieh, dle jijnjh maanagierte barkijh daejtie jijtje darjoeh. Saemiedigkie sæjhta dah olkese bæetieh guktie jeatjah maanagiërth aaj maehetieh dejtie nuhtjedh. Ruffien 2008 raejeste akte öörnege orreme namhtah learoeverhtiejgujmie maanagiertide jih skuvlide.

Lissine daerpies pedagogeles dalhketjigujmie jih stååkegaevniejgujmie, dle aaj daerpies tjaalegigujmie saemien tsiehkij bijre nöörjen gielesne nöörjen maanagiertide. Viertesth Mieriesoejkesjinie m. 3.6. Nærmiljø og samfunn, dle maanagiërth edtjeh viehkiehtidh guktie "maanah åadtjoeh daejredh saemieh leah Nöörjen aalkoealmetjh jih daajroem åadtjoeh saemien soptsesi, vaajesi, jih jeatjah bieliej bijre saemien kultuvreste jih aarkebiejeste." Nöörjen åejvieladtjh dah mah diedtem utnieh learoeverhtieh åvteste nöörjen maanagiertide, jih Saemiedigkie veanhtede åejvieladtjh daam diedtem vaeltieh. Jis gaajhkh maanah Nöörjesne åadtjoeh daejredh saemiej jih saemiej tsiehkij bijre dle dihte sæjhta dam saemien identiteetedomtesem nænnoestetedh, jih dam ammesskaabroem heerredidh mij aaj lea stieresne daan beajjetje siebriedahkesne.

Stååkegaevnieh jih pedagogeles dalhketjh maanide leah vihkeles dennie pedagogeles barkosne maanagiertesne. Saemiedigkie

lea bievnesh åådtjeme vaenie saemien stâåkegaevnieh jïh pedagogeles dalhketjg gâåvnesieh. Daan sjïekenisnie dle Saemiedigkie aktem prosjektem tjirrehtamme juktie goerehtalledh mij gâåvnese saemien stâåkegaevnijste jïh pedagogeles dalhketjijstie. Goerehtimmiem darjoeji 11 maanagiertine fylhkine Oslo, Noerhte-Trööndelage, Nordlaante, Tromse jïh Finnmaarkhe. Aaj goerehtalli mah saemien stâåkegaevnieh jïh pedagogeles dalhketjg maanagiërth daarpesjeh. Goerehtalleme vuesehte gaajhkh bievnijh jienebh saemien stâåkegaevnieh jïh pedagogeles dalhketjg sijhtieh. Ekonomeles vierhtieh jïh dan åvteste vaenieh dagkerh dalhketjg gâåvnesieh dle maanagiërth eah buektehth ribledh maam daarpesjeh.

Saemiedigkien råålla ij leah pedagogeles dalhketjg jïh stâåkegaevnieh evtiedidh, men dâarjoej vedtedh juktie dejtie evtiedidh. Saemiedigkie prijeriteradimmide budsjedtese beaja. Akten veele faageles vuarjasjimmiem mietie dle dâarjoejde joekede ovmesse ohtsijidie. Saemiedigkie gellie ohtsemh åådtje, men vaenie vierhtieh åtna. Dan åvteste dle evtiedimmie pedagogeles dalhketjijstie jïh stâåkegaevnijste gaertjedamme sjædta.

Ulmie

- Maanagiërth nuekies pedagogeles dalhketjg jïh stâåkegaevnieh utnieh mah dej daerpiesvoeth feerhmieh

Strategijh

- Pedagogeles dalhketjg jïh stâåkegaevnieh evtiedidh
- Barkedh lissiehtamme dâarjoej åvteste juktie pedagogeles dalhketjg jïh stâåkegaevnieh evtiedidh

Barkoesuerkie 6 – Laavenjostoe jïh ektiedimmie hiejmen, maanagierten jïh skuvlen gaskem

Haestemh

Saemiedigkie sæjhta sov politihken tjirrh sjïehteladtedh ihke gaajhkh maanah edtjeh aktem ellies jïh sjïere sjïehteladteme lierehtimmiem dâåjredh maanagierteste skuvlese. Gosse maanah ektiedimmie maanagierten jïh skuvlen gaskem dâåjrieh, dle sijhtieh skraejriem åadtjodh vielie lieredh. Daate vighth sæjhta jearsoesvoetem sjugniedidh, jïh maana jaahkoem jïjtsasse åtna gosse skuvlese båata. Siebriedahken vuajnoen mietie dle aaj daerpies maanah aktem hijven sertiestimmiem maanagierteste skuvlese dâåjrieh, juktie hijven lierehtimmieilledahkh jïh sosijaale jïebnedimmiem hoksedh. Dovne maanagierte jïh skuvle sijhtieh diëdtem utnedh hijven laavenjostoem buektiehtidh sinsitnine jïh eejhtegigujmie. Goh aarebi neebneme dle eejhtegh dah, gïeh åejviediedtem utnieh maanaj evtiedimmie åvteste, jïh dam vihkielommes bijjiedimmieråållam utnieh. Mah gïelh jïh gïelelierehtimmie mah veeljesuvvieh lea eejhtegi diëdte. Maanagierte edtja laavenjostosne jïh goerkesisnie maanan hiejmine eejhtegh viehkiehtidh jïh dâarjoehtidh mah saemien gïelem sijjen maanide vaajtelieh. Saemiedigkie vuajna akte vihkeles haesteme aktem kontinuiteetem sjugniedidh maanide jïh eejhtegidie ööhpehtimmesne, juktie saemien gïelem jïh kultuvrem vijriesåbpoe evtiedidh. Jis edtja aktem hijven laavenjostoem jïh sertiestimmiem buektiehtidh dle skuvle jïh maanagierte, aktine lihke laavenjostosne eejhtegigujmie, tjuerieh hijvenlaakan govlesadtedh.

Såemies mearan ånnetji ovmesse mandaath jïh ovmesse lierehtimmiekultuvrh gaavnebe maanagiertesne jïh skuvlesne. Maanagierte goh institusjovne lea evtiesovveme akten sosijaalepedagogeles aerpievuekien sisnjelen dej minngemes luhkiejaepiej, gusnie stâåkedimmie, lierehtimmie, evtiedimmie, hokse jïh bijjiedimmie leah jarngesne. Skuvle goh institusjovne lea vielie ulmien vööste stuvreme, jïh lierehtimmie lea

jeenjemašth maahtoen vööste stuvreme. Diihte pedagogeles barkoe dan ävteste joekehts aalkovh sjugnede. Gosse sjihteladteminie laavenjostose jih iktemearan barkose, dle Saemiedigkie aktem haestemem vuajna daej joekehts mieriej sisnjeli barkedh. Mieriesoejkesje maanagierten sisvegasse jih laavenjasside jih skuvlen learoesejkesjidie ovmesse ulmieh utnieh. Gosse sisvegem damta daejnie ovmesse ulmine dle dihte maahta viehkietidh sinsitnien laavenjassh buerebelaakan guarkedh.

Dejnie dääjrehtimmine maam Saemiedigkie daelie ätna maahta sän vienhtedh akte bielie dehtie maanagierte pedagogihkeste lea orreme maanah edtjeh ryöjredamme ärrodh skuvlese. Maanagierte dan ävteste dam stööremes diedtem ätneme maanide skuvlese ryöjredidh. Daamtaj skuvle ij guvvien sijse bätieh ävtelen maanan minngemes maanagiertejaepien minngiegietjesne. Lohkehtäjjah aaj beavneme dah fer vaenie daejrieh mejnie maanagierte barka.

Akte hijven laavenjostoe daajroem jih goerkesem betnesne ätna. Saemiedigkien vuajnoen mietie dle ij leah ajve dihte haesteme sinsitnien ulmieh jih sisvegem damtedh, men gaajhki maanaj gieledaajroe jih kultuvredaajroe maehtieh joekehts ärrodh. Maahta vuesiehtimmiem

gaavhtan saemiestäjja maanah ärrodh mah maanagiertesne orreme saemienfaalenassine, mah edtjeh aktene nöörjen klaassesne aelkedh skuvlesne. Mijjeh daejrebe gellide maanide daate sertiestimmie maahta naa gierve ärrodh. Sjihteladteme säjhta joekoen vihkeles ärrodh gielen gaavhtan. Tjuara hoksedh gieleevtiedimmie jaarhka dejtie maanide mah gielelierehtimmiem maanagiertesne ätneme. Dejtie maanagierte maanide saemien gielen reeremedajven älkolen, lea vihkeles maanagierte beavna saemien lierehtimmiereaktan bijre.

Ööhpehtimmielaake (1998) reaktam vadta gaajhkide learoehkidie maadthskuvlesne saemien reeremedajvine, ällesth lierehtimmiem saemien gielesne aadtjodh (vuartesjh aaj Saemiedigkiebievnesem lierehtimmiem jih ööhpehtimmiem bijre). Saemiedigkie säjhta barkedh ihke maanagierte laake aaj maanide reaktam vadta akten saemien maanagierte faalenassese. Dihte saemien gielelierehtimmiem tjuara meatan ärrodh skuvlen prinsihpine jih strategijine guektiengielevoetese. Daesnie tjielth tjuerieh dam diedtem vaeltedh maam utnieh, jih hijven rutijnh skuvlesne sjihteladtedh, nuekies bievnesh vedtedh

Guvvie: gahkkorcorustudentbhg.blogspot.no

faalenassen bijre, hoksedh dam faalenassem vedtedh, jñh riejrjes árrodh learohkh dáastodh mah edtjiej saemien utnedh.

Maanagierte tjuara varke gieledierehthimmien bijre bievnedh, guktie skuvle hinnie gieledlohkehtæjjah gaavnedh, jñh aktem hijven lierehthimmiesoejkesjem darjodh. Gosse skuvle nuekies hijven bievnesh maanagierteste áádtje, dle dihte maahta skuvlem viehkiehtidh maanan lierehtæmman sjiehteladtedh. Maanan eejhtegh edtjiej jááhkesjidh bievnesh dan aktegs maanan bijre skuvlese seedtesuvvieh, seamma tíjjen goh eejhtegh tjuerieh áadtjodh daejredh guktie prosesse jáhta, jñh mah bievnesh mah vadtasuvvieh. Fierhte maanagierte jñjtje áádtje veeljedh guktie dah edtjiej bievnedh, dan guhkiem dam dorje eejhtegi jááhkesjimmine.

Mieriesoejkesje maanagierten sisvegasse jñh laavenjasside (2011) vihteste maanagierte, skuvline ektine, edtja sertiestimmiem maanagierteste voestesklaassese sjiehteladtedh. Edtja dam darjodh aktene lihke laavenjostosne maanaj hiejmine. Fuelhkien dáarjoe jñh eadtjohkevoete lea jangesne sertiestimmesne maanagierten jñh skuvlen gaskem. Dastegh eejhtegh bievnesh áadtjoeh, jñh jearsoes domtoeh mij sæjhta heannadidh gosse maana edtja skuvlesne aelkedh, dle daate sæjhta maanam jearsoesábpoe darjodh jñh maanam skreejredh.

Saemiedigkien ráálla sertiestimmiiebarkosne maanagierteste skuvlese lea biñkedidh jñh kuvsjh faalehtidh maanagiertebarkijidie jñh skuvlen lohkehtæjjide. Vihkeles sjædta maanagierteajhterigujmie jñh tjiehtigujmie govlesadtedh, men aaj krievvedh ulmieh illesuvvieh juktie hoksedh maanah jearsoesvoetem jñh iktemearan ektiedimmiem ööhpehtimmesne dáájrieh.

Ulmie

- Maanah aktem iktemearan ektiedimmiem jñh evtiedimmiem lierehthimmiesisvegisnie utnieh maanagierteste skuvlese mij ektiedimmiem saemien gieled- jñh kultuvrebarkosne háksa

Strategije

- Laavenjostoem gorredidh maanagierte- jñh skuvle-ajhteri gaskem mah barkijh utnieh daerpies faageles maahtojne.

Ekonomieles jih reereles konsekvensh

Dihthe vijriesåbpoe barkoe bievniesinie sæjhata årrodh dej fierhten jaepien budsjedti tjirrh gusnie sæjhata råajvarimmieh fierhten ulmien nuelesne prijoriteradidh. Saemiedigkieraerie jijtse dahkoesoejkesjem nænnoste juktie bievniesinie vijriesåbpoe barkedh. Bievnese aktem guhkies perspektivem åtna, jih sæjhata iemie årrodh bievnese giehtjedidh golme njieljie jaepiej minngelen juktie vuarjasjidh mejtie Saemiedigkie dejtie ulmide jakseme mah Leah bievniesinie biejesovveme.

Dastegh jeatjahlaakan prijoriterede, dle dihte sæjhata ekonomieles jih reereles konsekvensh vedtedh. Daan biejjien maanagiertesuerkie 4 barkijh åtna, gaajhkh 100 %. Akte dejstie barkojste lea såemies mearan bieje me Saemiedigkien learoeverhtiejarngese Guovdageaidnusne. Jis edtja mahtedh dej ulmiejgumie jih strategijigumie nierhkedh mejtie bievnese ållermaahata, sæjhata daerpies årrodh aktine orre barkijinie jaepien 2014 jih aktine vielie barkijinie 2015. Vuartesjh konsultentesielte Asplan viaken vuarjasjimmiem Saemiedigkien daårjoste 2010. Daesnie vaaajnoes sjidti Saemiedigkien bievnese- jih bihkedimmieråalla maanagierte byöroe læssanidh. Hijvenlaakan maanagierte barkijigumie jih tjieiltigumie govlesadtedh lea vihkeles olles gaskesem maanagiertigumie dassh. Jaepien 2014 edtja aktem orre vuarjasjimmiem daårjoereeremistie tjirrehtidh. Daate vuarjasjimmiem sæjhata lissie vierhtieh krievdedh aktine maaksoemierine 500.000 kråvnine. Dihthe vijriesåbpoe barkoe vuarjasjimmie maahata sån aaj vielie ekonomieles konsekvensh vedtedh.

Saemiedigkien strategije lea daårjojde lissiehtidh learoeverhtievtiedæmman. Saemiedigkien statistihke vuesehte dej minngemes jaepiej lea budsjedteradamme 1.500.000 kråvnajgumie learoeverhtievtiedæmman, mearan dah taalh aktem ohtsesummem vuesiehtieh mij lea gaajh stuerebe. Jaepien 2012 summe lij 4.376.457 kråvnah. Dan åvteste tjuaara dejtie ekonomieles mieride lissiehtidh.

Litteratuvre

Asplan Viak 2010. Evaluering av Sametingets tilskudd til samiske barnehager.

Barneloven (Maanalaake) 1981. Oslo: Maana-, mirrestalleme- j̄ih ektiedimmiedepartemeente.

Butenschøn-moenehtsen reektehtse 2012. "Langs lange spor – om samisk forskning og høyere utdanning". Salkehtimmie deelleme Maahtoedepartemeenteste 20.06.2012.

FNs konvensjon om barns rettigheter (Maanakonvensjovne) 1989.

Fra eldst til yngst. Samarbeid og sammenheng mellom barnehage og skole (veileder) 2008. Oslo: Maahtoedepartemeente.

Handlingsplan for samiske språk 2009. Oslo: Barkoe- j̄ih ektiedimmiedepartemeente.

ILO-konvensjonen om urfolks rettigheter 1989.

Lov om barnehager (Barnehageloven) 2006. Oslo: Maahtoedepartemeente

Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (Sameloven) 1987. Oslo: Orrestimmie-, reereme- j̄ih gærhkoedepartemeente.

Nasjonal rekrutteringsstrategi for samisk høyere utdanning. Strategi 2011-2014. Maahtoedepartemeente.

Norges lover 1687-2001. Oslo: Justijse- j̄ih pollisedepartemeente.

NOU 2012:1 Til barnas beste. Ny lovgivning for barnehagene. Oslo:

Maahtoedepartemeente.

Opplæringsloven (Ööhpehtimmielaake) 1998. Oslo: Maahtoedepartemeenteulø.

Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver. Staeriedamme lähkoe 2011. F-4105 B. Oslo: Maahtoedepartemeente.

Sametingets budsjett 2012. Saemiedigkie

Sametingets strategiske plan for læremiddelutvikling 2009-2012

Sametingsmelding om opplæring og utdanning. 2011. Saemiedigkie

Sametingsmelding om samisk språk Saemiedigkiebievnese saemien gielen bijre. Saemiedigkie.

Sametingsrådets melding om samiske barnehager 2005. Saemiedigkie.

Samiske tall forteller 5, Kommentert samisk statistikk 2012. Sami allaskuvla og Norden.

Storjord, M.H. 2000. "Fra nødhjelp til folkehjelp". Opprettelse og utbygging av samiske barnehager i Norge 1969-99. Åejviefagebarkoe aarhskuvlepedagogihkesne. Dronning Mauds minne/ Tråanten universiteete.

Stoerredigkiebievnese nr 41 (2008-2009) Kvalitet i barnehagen. Oslo: Gånkan maahtoedepartemeente

Strategisk plan for samiske barnehager 2008-2011. Saemiedigkie.

Tiltak for å effektivisere utvikling og produksjon av samiske læremidler. 2012. Saemiedigkie, Maahtoedepartemeente jih Ööhpehtimmiedirektovraate.

Veileder for barnehager med samiske barn. Kunnskap tynger ikke. Saemiedigkie/Maahtoedepartemeente.

Svaalhtesh:

Diedut Nr. 1/2007

<http://www.sametinget.no/content/download/1565/14334/version/1/file/Rapport+om+kartlegging+av+samiske+leker+og+pedagogisk+materiell+i+barnehager+med+samiske+barn+%282012%29.pdf>

